

СТУДЕНТСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник наукових статей студентів

Чернігів – 2024

УДК 37.01/.09+378+316.3

С 88

Наукові редактори:

доктор педагогічних наук, професор *Т. В. Янченко*,
доктор педагогічних наук, професор *Г. М. Тимошко*,
кандидат педагогічних наук, професор *Л. М. Завацька*,
кандидат педагогічних наук, доцент *Л. В. Рень*.

С 88 Студентський альманах: збірник статей. Випуск 4.
Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, 2024. 71 с.

У збірці представлено статті студентів Національного університету «Чернігівський колегіум», присвячені актуальним питанням освіти, методики навчання історії, педагогіки вищої школи, соціальної роботи та освітньої інклюзії. Збірка призначена студентам і молодим науковцям, які цікавляться сучасними проблемами розвитку суспільства, реформування освіти, соціального становлення особистості, професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти, учителів історії, соціальних працівників, соціальних педагогів, фахівців з інклюзивної освіти.

Рекомендовано до друку Вченою радою ННІ історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М.Лазаревського (протокол № 5 від 13 грудня 2024 р.) та Вченою радою ННІ психології та соціальної роботи (протокол № 5 від 23 грудня 2024 р.) Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

УДК 37.01/.09+378+316.3

© НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024
© Автори, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
БРЕХУНОВА ОЛЕНА ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН.....	5
ГАЛУШКО ЄЛІЗАВЕТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	9
ГОРЛАЧ МАРІЯ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ВАДАМИ СЛУХУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	14
ГУК АЛЛА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ	18
КАРАПУД ІРИНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО НАВЧАННЯ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	22
КЛИМИША ЛЮДМИЛА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ТРУДНОЦЬМИ У НАВЧАННІ	27
КОНДРАТЕНКО ОЛЕКСАНДР ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ.....	30
КУМАКА ПАВЛО ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	34
МАРТИНЕНКО ВЛАДИСЛАВА ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПЕДАГОГАМИ ТА СІМ'ЯМИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ	37
ПОНОМАРЬОВА ЛІЛІЯ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ З ООП У ПОЛЬЩІ.....	42
ПРЯДКО АНГЕЛІНА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	45
СЕРЖАН АРТЕМ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	48
СТАРЧЕНКО АННА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ООП ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
ТАРАСЕВИЧ ВЛАДИСЛАВ ОСОБЛИВОСТІ ПОВТОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ	59
ШЕВЧЕНКО ВАЛЕНТИНА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ ШВЕЦІЇ	64

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах реформування вищої освіти та дистанційного навчання студентів значної ваги набула їх самостійна робота, одним із видів якої є науково-дослідна діяльність, спрямована на розвиток пізнавальних інтересів та аналітичних умінь студентської молоді. Наукова творчість студентів стала одним із традиційних засобів професійного становлення майбутніх фахівців, оскільки у процесі здійснення досліджень вони порушують проблеми, актуальні у різних сферах суспільного життя, і пропонують оригінальні шляхи їх вирішення.

У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначається, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій для забезпечення інноваційного розвитку суспільства та підготовки фахівців інноваційного типу.

Сучасні студенти здійснюють наукові дослідження під час підготовки до аудиторних занять, виконання самостійної роботи і у процесі написання власних кваліфікаційних робіт. Результати наукової творчості студентів можуть бути представлені у вигляді доповідей, реферативних нарисів, курсових і кваліфікаційних робіт. Написання наукових статей сприяє формуванню у студентів компетентностей, пов'язаних з аналізом наукових джерел, умінням висловлювати власні думки у письмовому вигляді та реалізовувати сучасні наукові підходи під час виконання завдань самостійної роботи і здійснення наукових досліджень на засадах академічної доброчесності.

«Студентський альманах» виходить щорічно, починаючи з 2020 року. Пропонована збірка є його xtnndthnbv випуском. До нього увійшли статті студентів, які навчаються за освітніми програмами «Інклюзивна освіта. Корекційна педагогіка» та «Середня освіта (Історія)». Ці статті написані у процесі здійснення досліджень, що становитимуть частину їх кваліфікаційних робіт, а також наукові розвідки, здійсненні під час вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Сподіваємося, що збірка сприятиме формуванню наукових інтересів студентської молоді та стане у нагоді тим, хто вивчає освітні та педагогічні науки.

БРЕХУНОВА ОЛЕНА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядаються методика та педагогічні стратегії, спрямовані на корекцію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами через адаптоване навчання при вивченні природничих дисциплін.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, природничі дисципліни, навчання.

Постановка проблеми. Інтеграція дітей із особливими освітніми проблемами до освітніх закладів сучасного світу є глобальним суспільним процесом усіх високорозвинених країн, основою якого стала готовність соціуму й держави переосмислити систему ставлення до інвалідів та осіб з обмеженими можливостями здоров'я і має на меті реалізацію їх прав щодо рівних можливостей як у різних галузях життя, так і в освіті.

Інклюзивна освіта як складова соціальної політики – це інструмент для досягнення соціальної інклюзії, адже основною ідеєю такої освіти є чіткий напрямок: від інтегрування в освітній заклад до інтегрування в суспільство.

Адаптоване навчання своєю основною ідеєю щодо створення найбільш сприятливого середовища для побудови дидактичної системи розвитку дитячого потенціалу відповідає завданням інклюзії.

Вивчення природничих наук дозволяє дітям з особливими освітніми потребами пізнавати навколишній світ, досліджувати його, вчитися жити в гармонії з природою, набувати знання для розуміння світобудови та способів пристосування до неї.

Дослідження ґрунтується на теоретичних аспектах особливості вивчення природничих дисциплін дітьми з особливими освітніми потребами, стандартах рівня пізнання дітей світобудови та теоріях особистісного розвитку. Важливими складовими є психолого-педагогічні концепції та методи корекції.

Мета дослідження полягає у вивченні та впровадженні оптимальних методик та педагогічних стратегій, спрямованих на корекцію навчально-

виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами через адаптоване навчання при вивченні природничих дисциплін.

Результати теоретичного дослідження. Організація навчання в інклюзивних умовах ґрунтується на принципах корекційної педагогіки, вимагає глибокого розуміння причин і особливостей відхилень у розвитку дитини, а також здатності створювати сприятливі умови для інтелектуального росту та розвитку особистості учня. Інструменти адаптивного навчання є технологіями взаємодії з учнем у реальному часі, які автоматично створюють індивідуальну підтримку дитини. Змінюючи характер навчання, адаптації залишають незмінним зміст навчальних матеріалів.

Адаптоване навчання спрямоване на визнання унікальності суб'єктного досвіду дитини, отриманого в активній взаємодії зі світом, на розвиток стійкого інтересу до пізнання, подолання труднощів, зумовлених соціальними та генетичними відмінностями рівня розвитку учня. Принцип «розвиваючої допомоги» є головним принципом адаптивного навчання, який втілюється через відмову від авторитарного навчання.

Вивчення нового матеріалу на уроках здійснюється дозовано, з постійною візуалізацією, моделюванням певних дій для засвоєння знань.

Корекційно-розвивальна робота на уроках природничого циклу:

- формування цілісної картини світу, місця в ньому людини на основі єдності раціонально-наукового пізнання та емоційно-ціннісного усвідомлення учнем особистого досвіду спілкування з природою;
- уточнення словникового запасу при оперуванні термінологією;
- формування уявлення про предмет природничих наук (біології, географії, фізики, хімії, астрономії, екології);
- розвиток зорової пам'яті, просторового орієнтування при роботі з підручником, картою, таблицею;
- активізація пізнавальної діяльності учня при відтворенні матеріалу;
- розвиток уваги та пам'яті при порівнянні чи складанні опису;
- розвиток логічного мислення при встановленні причинно-наслідкових залежностей та зв'язків;
- розвиток зв'язного усного мовлення при відтворенні інформації про природні процеси;
- розвиток самостійності, зорової пам'яті у процесі виконання картографічних вправ чи вивчення хімічних елементів;
- розвиток дрібної моторики пальців рук при виконанні схематичних малюнків чи виготовленні моделей;
- розвиток образної пам'яті, аналітичного сприймання при роботі з ілюстраціями;

- формування системи цінностей, соціально прийнятих норм поведінки у природі, норм безпечної поведінки в соціумі, екологічної культури, здорового способу життя.

Наприклад, при вивченні хімії невід'ємною складовою є проведення експериментів, що допомагає дитині отримувати вміння поводження з побутовими хімікатами, розуміти попереджувальні знаки на етикетках, дотримуватись правил безпеки, виконувати найпростіші хімічні операції (фільтрування, змішування, нагрівання речовин і т.д.). Отриманий на природничих уроках досвід допоможе у подальшому житті уникнути побутових травм.

Висновки. Підсумовуючи результати теоретичного дослідження особливостей освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами при вивченні природничих дисциплін, можна впевнено сказати, що на уроках природничого циклу відбувається як розширення кругозору учня, так і напрацювання навичок мислення вищого порядку (оцінка ситуації, прийняття рішення). Адаптація навчального процесу дозволяє дитині легше досліджувати, порівнювати, протиставляти, класифікувати, що є необхідними вміннями для дорослого життя. Чим більше дитині надаватиметься можливість застосування мислення вищого порядку, тим більше нейронних зв'язків утворюватиметься в її мозку, тим якісніше будуть засвоюватись нові знання та швидше розвиватиметься пам'ять.

Уміння учня робити правильні практичні рішення знижує рівень стресу від зіткнення з новими завданнями та потраплянням у незнайомі ситуації, що закономірно підвищить рівень життя дитини. Це, у свою чергу, позитивно впливатиме на інтелектуальні, пізнавальні, дослідницькі, творчі, комунікативні здібності дитини, набуття практичного досвіду різних форм діяльності (індивідуальної, колективної), а також пізнання й самопізнання.

Насамкінець зазначимо: «Не так важливо вчити дітей, як потрібно створити ситуацію, в якій дитина просто не може не вчитися і робить це із задоволенням» (К.Роджерс).

Список використаних джерел

1. Біда Д. Г., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І. Пізнаємо природу: підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: «Генеза», 2022. 257 с.
2. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. Київ: Наш час, 2005. 176 с.

3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : навчально-методичний посібник. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посібник. К.: Видавнича група «Атопол», 2015. 136 с.
5. Букатенко А. М. Викладання природничих наук в інклюзивних класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikladanna-prirodnich-nauk-v-inkluzivnih-klasah-486456.html>

ГАЛУШКО ЄЛІЗАВЕТА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюється актуальність проведення інтерактивних технологій навчання на уроках історії, сутнісні характеристики, особливості їх проведення, відмінності від традиційного уроку та методичні рекомендації щодо проведення таких уроків в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: *інтерактивні технології, заклад загальної середньої освіти, урок історії.*

В сучасній освіті з'явилися різноманітні педагогічні технології, метою яких є допомогти учителю доцільно організувати освітній процес і досягати високих результатів у педагогічній діяльності. Школа надає вчителям перспективу вибору використання інтерактивних технологій, які спрямовані на розвиток активної розумової діяльності учнів і формування творчої уяви та самостійності.

Інтерактивні технології трактуються [5, с.15] як дидактичні технології, що характеризуються досягненням запланованих педагогічних результатів шляхом організації та здійснення активної навчальної взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу з навчальним середовищем.

Сутність інтерактивного навчання полягає у взаємонавчанні, груповій формі організації освітнього процесу із реалізацією активних групових методів навчання для вирішення дидактичних завдань. У такій освітній взаємодії викладач виконує функції помічника в роботі, консультанта, організатора та стає одним із джерел інформації. Особливого значення набуває партнерська взаємодія між учнями і вчителем, коли учасники освітнього процесу виступають рівними суб'єктами навчання, та відсутнє домінування будь-кого із них. Під час такого діалогічного навчання на уроках історії, в учнів формується здатність мислити критично, розвивається вміння розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, з'являється

потреба брати участь у різних дискусіях, формується здатність приймати зважені рішення та спілкуватись з іншими людьми [4].

Перевагами застосування інтерактивного навчання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти є: встановлення дружньої атмосфери і взаємозв'язків між учасниками спілкування; отримання учнями можливості бути більш незалежними і впевненими в собі; заохочення викладачем учнів до співпраці; отримання учнями можливості подолати проблему мовного бар'єру; залучення до роботи кожного учня; допомога із відсталими учнями [2].

Головною особливістю та відмінністю інтерактивного навчання від звичайного є те, що нові знання отримуються не у готовому вигляді, учень самостійно повинен їх здобути. Значимості набуває в такому випадку як результат, так і хід міркувань, формуючий критичне мислення. Завдяки інтерактивним технологіям навчання на уроках історії інтенсифікується процес засвоєння, розуміння й творчого використання знань в ході вирішення практичних завдань. Забезпечується ефективність через більш активне включення учнів не тільки в процес отримання, а й у використання знань. Якщо регулярно використовувати методи інтерактивного навчання, то учні зможуть продуктивно підходити до оволодіння інформацією, позбудуться страху висловити неправильну думку (оскільки негативної оцінки помилка за собою не несе) та встановлять з вчителем довірчі відносини [6, с. 180].

Організація інтерактивного навчання передбачає, що учень і викладач будуть рівноправними суб'єктами навчання. При такому навчанні моделюються життєві ситуації, застосовуються рольові ігри, загальне розв'язання вирішення проблем на підставі аналізу обставин і ситуації. Зрозуміло, що структура інтерактивного заняття буде відрізнятися від структури звичайного уроку чи практичного заняття, що також вимагає професіоналізму і досвіду викладача. В структуру такого заняття можна включати різноманітні елементи інтерактивної моделі навчання - інтерактивні технології, тобто, такі конкретні прийоми й методи, які дозволяють зробити заняття незвичним, насиченішим і цікавішим. Можна проводити і повністю інтерактивні заняття [3, с.35].

Методичні рекомендації щодо використання інтерактивних технологій навчання на уроках історії.

- Відкрита позиція педагога, ґрунтовне представлення програми майбутньої спільної діяльності сприяють зняттю напруження в аудиторії, дозволяють учням побачити перспективу власної діяльності, позбутися почуття невпевненості і страху перед майбутнім.

- Принцип використання інтерактивних технологій – це не технології заради технологій, а ефективний засіб створення активно-діяльній атмосфері в

класі. На одному занятті доцільно використати не комплекс, а одну чи дві інтерактивні вправи, і, що важливо, підібрати такі, що могли б показати учням основні траєкторії засвоєння теми та розуміння й результативність доцільного використання інтерактивної вправи.

- На відміну від традиційного уроку, де навчання не потребує переосмислення ні від учителя, ні від учнів і підсумки часто проводяться формально і за короткий час, для інтерактивного уроку вони є найважливішою частиною.

Для ефективного застосування інтерактивного навчання, зокрема, для того, щоб охопити весь необхідний матеріал і глибоко його вивчити (а не просто перетворити інтерактивну вправу в безрезультатну гру заради самої гри), вчителю історії потрібно планувати свою роботу:

1. Дати завдання учням для попередньої підготовки (наприклад, прочитати параграф підручника);
2. Дібрати до уроку історії такі завдання, які б давали учням «ключ» до освоєння теми;
3. Під час кожної інтерактивної вправи давати учням час, стимулюючи при цьому їх пізнавальну діяльність, подумати над виконанням кожного завдання уроку, щоб вони сприймали його серйозно, а не механічно виконували його;
4. Не доцільно весь урок перетворювати у одну або серію (калейдоскоп) інтерактивних вправ; доцільно використовувати одну (максимум – дві) інтерактивну вправу на певному конкретному етапі уроку, адже потрібно пам'ятати, що інтерактивні вправи – не самоціль;
5. Варто також проводити обговорення за результатами інтерактивної вправи, зокрема акцентуючи увагу на тому матеріалі, який прямо не розглядався у інтерактивній вправі [8, с.113].

Важливою психологічною умовою є забезпечення зв'язку навчального матеріалу зі змістом, створення ситуації зацікавленості і внутрішньої мотивації учнів до навчання. Виходячи з сутності інтерактивного навчання, невід'ємною умовою його ефективності є забезпечення багатосторонніх комунікацій та взаємодії у процесі початкових занять не тільки між викладачем й учнями, а й між учнями класу; обґрунтування та підбір способів створення сприятливої для ефективного навчання соціально-психологічної атмосфери, довірливих, товариських стосунків між викладачем й класом, а також між учнями; розробка прийомів залучення школярів до активної навчальної діяльності. Для досягнення бажаного результату від упровадження інтерактивних методів варто забезпечити постійний зворотній зв'язок, залучити учасників освітнього процесу до оцінювання проміжних і кінцевих результатів навчання [7, с.248].

Інтерактивні технології динамічно розвиваються і мають великий потенціал для підвищення рівня якості та ефективності освіти. Основною перевагою інтерактивних методів навчання є наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності фахівців. Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають навчитися вирішувати проблеми, правильно формулювати власну думку; аналізувати отриману інформацію; бути більш впевненими та незалежними. Використання інтерактивних методів навчання дозволяє в процесі навчання знімати нервові навантаження учнів, дає можливість змінювати форми їх діяльності, переключати увагу на вузлові питання теми уроків; сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок [1,с.58].

Отже, інтерактивні технології – це послідовність дидактичних методів які мають на меті втілення дидактичної цілі та сприяють покращенню активного співробітництва учнів на уроках. Ефективність застосування інтерактивних технологій залежить від чіткої структури уроку, від зацікавленості учнів та вміння правильно мотивувати їх до навчальної діяльності, правильно оціненої роботи учнів на уроках історії, а також від надання необхідної інформації для кращого розуміння матеріалу. Інтерактивні вправи на уроці гармонійно впливають на подальше становлення учня як особистості, тому дуже важливо застосовувати їх у школі.

Список використаних джерел

1. Гевко І. В. Використання інтерактивних технологій в освіті. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія : Педагогічні науки. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. СXXXIX (139). С. 53–60.
2. Гончаров С.М., Білецький А.А., Губницька О.М., Костюков Т. А. *Форми, методи і організація навчального процесу в кредитно-модульній системі: навч.-метод. посіб.* Рівне: НУВГТТ, 2007. 184 с.
3. Гур'янова О.В. Педагогічні інновації в технологічній освіті: наукові записки. Кіровоград: ПП Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. 60 с.
4. Михалюк А.М. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія: збірник наукових праць. Київ: Вид-во Київ. ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2020. Вип. №33. 76 с.
5. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації: автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 16 с.

6. Цапук О. В. Інтерактивні методи навчання на уроках історії. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Рівне : МЕРУ, 2023. С. 179–183.
7. Шевчук О. С. Психолого-педагогічні умови інтерактивного навчання. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського.* Психологічні науки. 2014. Випуск 2.12. С. 244-248.
8. Ягоднікова В.В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.

ГОРЛАЧ МАРІЯ,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ВАДАМИ СЛУХУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються особливості корекційної роботи з дітьми з вадами слуху в початковій школі, зосереджуючи увагу на розвитку слухового сприйняття, формуванні мовлення та соціальній адаптації. Проаналізовано актуальність проблеми у контексті інклюзивного навчання, зокрема використання сучасних технологій і спеціальних педагогічних методик. Результати теоретичного дослідження підкреслюють необхідність комплексного підходу, що включає індивідуалізацію навчання, технічне забезпечення та створення комфортного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дітей із порушеннями слуху.

Ключові слова: *корекційна робота, діти з вадами слуху, інклюзивна світа, початкова школа.*

Постановка проблеми. Корекційна робота з дітьми з вадами слуху в початковій школі є надзвичайно важливим аспектом сучасної спеціальної педагогіки, оскільки початкова освіта закладає фундамент для всебічного розвитку дитини. Діти з порушеннями слуху стикаються з низкою викликів, серед яких: труднощі у сприйнятті та розумінні навчального матеріалу, формуванні мовлення, комунікації, соціалізації та інтеграції в суспільство.

В останні роки проблема підтримки дітей з вадами слуху стала особливо актуальною через зростання кількості дітей з вадами слуху, які залучені до інклюзивного навчання, появу сучасних технологій і слухових апаратів, які значно підвищують можливості навчання, але потребують правильної інтеграції у навчальний процес, посилення уваги до ранньої реабілітації дітей із порушеннями слуху, що вимагає злагодженості між корекційною роботою у дитячому садку, початковій школі та позашкільному середовищі, потребу в адаптації освітніх програм та корекційно-розвивальних методик, які б відповідали індивідуальним потребам дітей з вадами слуху.

Мета дослідження – з'ясувати теоретичний та практичний аспекти корекційної роботи з дітьми з вадами слуху в початковій школі.

Результати теоретичного дослідження. Актуальність проблематики освіти дітей з особливими освітніми потребами підтверджується низкою наукових праць, які висвітлюють сучасні підходи та інновації в цій галузі. Дослідження таких науковців, як Е. Данілавичюте, В. Засенко, А. Колупаєва, О. Таранченко, а також зарубіжних авторів J. Deppeler і T. Loreman, розглядають актуальні аспекти організації навчання дітей з ООП, включаючи їхню інтеграцію в загальноосвітній простір та створення інклюзивного середовища. Окрему увагу приділено питанням освітнього середовища для дітей з порушеннями слуху, зокрема в роботах С. Кульбіді, де аналізуються принципи й підходи до організації навчального процесу для цієї категорії учнів.

У контексті викликів, які постали в освіті через військові дії, набувають значення дослідження дистанційного навчання дітей з ООП. Зокрема, у працях О. Чеботарьової обговорюється перший практичний досвід дистанційного навчання дітей із порушеннями слуху. Ці дослідження дозволяють окреслити ключові проблеми, серед яких: недостатня адаптація платформ і матеріалів для дітей із порушеннями слуху, недостатність підготовки педагогів до роботи у форматі дистанційного навчання з цією категорією учнів, обмежений доступ деяких учнів до технологій, необхідних для навчання.

Таким чином, сучасні дослідження дозволяють не лише визначити перспективні напрями розвитку освіти для дітей із порушеннями слуху, а й окреслити нагальні проблеми, які потребують вирішення для забезпечення доступної та якісної освіти.

Інклюзивна освіта вимагає розробки нових підходів і методик корекційної роботи, які б сприяли ефективній адаптації таких дітей у звичайних класах.

Успішна корекційна робота в початковій школі дозволяє: забезпечити формування усного і писемного мовлення, що є ключовим для ефективного навчання і подальшої комунікації, розвинути когнітивні здібності дітей через адаптовані педагогічні методики, створити умови для соціальної інтеграції та подолання ізоляції, яка часто супроводжує порушення слуху, знизити ризики розвитку вторинних проблем, таких як тривожність, низька самооцінка чи соціальна дезадаптація.

Для покращення якості навчання учнів із порушенням слуху в інклюзивній школі доцільно залучати до роботи дефектологів і сурдопедагогів. У роботі з такими дітьми особливе значення має корекційна підтримка, яка включає заняття з розвитку слухового сприймання та мовлення, допомогу у подоланні труднощів із засвоєнням знань, налагодженням комунікації з однолітками й педагогами, а також моніторинг досягнень учнів у різних сферах діяльності.

Процес навчання дітей із порушенням слуху в інклюзивному середовищі повинен базуватися на застосуванні різноманітних технічних засобів, таких як сучасні електроакустичні пристрої, слухові апарати, обладнання для візуального контролю мовлення, інформаційні комп'ютерні технології та електронні відеопосібники.

Ключовою умовою успішної інтеграції учня з порушенням слуху є своєчасна оцінка педагогом складності навчального матеріалу та вибір оптимальних методів і засобів його подачі. Важливо забезпечити комфортні умови для навчання, що враховують індивідуальний темп роботи учня, виконання завдань різної складності, встановлення зв'язку між виконаними діями та їх очікуваними результатами, а також запровадження педагогічного режиму, який запобігає перевантаженню дитини.

Під час уроку рекомендовано застосовувати прийоми, які зменшують навантаження на довільну пам'ять учня, наприклад, використання візуальних опор. Вони не тільки ілюструють навчальний матеріал, але й сприяють логічному мисленню дитини під час вирішення навчальних завдань.

Попри наявність певних розробок у сфері корекційної роботи з дітьми з порушеннями слуху, багато питань залишається недостатньо вивченими, а саме: як впроваджувати інноваційні технології навчання у корекційній роботі, які методи найбільш ефективні для розвитку слухового сприйняття і мовлення, як забезпечити індивідуалізацію навчання з урахуванням рівня втрати слуху.

Висновки. Таким чином, дослідження особливостей корекційної роботи з дітьми з вадами слуху у початковій школі є важливим для вдосконалення педагогічної практики, підвищення якості навчання та створення умов для всебічного розвитку таких дітей.

Корекційна робота з дітьми з вадами слуху в початковій школі має надзвичайно важливе значення для їх успішної адаптації та інтеграції в освітній процес. Основним завданням цієї роботи є розвиток слухового сприймання, формування мовлення, усунення труднощів у навчанні, а також сприяння соціальній взаємодії з однолітками та педагогами.

У процесі навчання дітей з вадами слуху важливо створювати психологічно комфортне середовище, яке сприятиме розвитку комунікативних навичок, підвищенню самооцінки та мотивації до навчання.

Таким чином, успішність корекційної роботи з дітьми з порушеннями слуху в початковій школі залежить від поєднання фахової підтримки, технологічного забезпечення та адаптації педагогічного процесу до індивідуальних потреб кожної дитини. Це дозволяє не лише розкрити їхній потенціал, а й забезпечити рівний доступ до якісної освіти.

Список використаних джерел

1. Данілавічюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 3(87). С. 7–18.
2. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. 120 с.
3. Кульбіда С. В. Навчання дітей із порушеннями слуху. Харків: Ранок. 2019. 216 с.
4. Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник / С.В. Кульбіда, С.В. Литовченко, В.В. Жук, В.В. Литвинова. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 144 с.

*ГУК АЛЛА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка*

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

Розлади аутичного спектру (РАС) є складними нейророзвитковими порушеннями, які впливають на соціальну взаємодію, поведінку та когнітивні функції дитини. У середній школі адаптація дітей з РАС є одним із найважливіших викликів для системи освіти. У цій статті розглянуто ключові аспекти адаптації таких учнів у шкільному середовищі, визначено основні труднощі, з якими стикаються діти, їхні родини та педагоги, а також запропоновано стратегії підтримки, спрямовані на підвищення ефективності інтеграції в освітній процес

***Ключові слова:** дитина, розлад аутичного спектру, адаптація, заклад загальної середньої освіти*

Постановка проблеми. Розлади аутичного спектру є складними нейророзвитковими порушеннями, які впливають на соціальну взаємодію, спілкування та поведінку дитини. Розлади аутичного спектру (РАС) охоплюють широкий спектр станів, які характеризуються труднощами у соціальній комунікації, повторюваною поведінкою, а також сенсорними та когнітивними особливостями. За даними ВООЗ, кількість дітей з РАС щороку зростає, що робить проблему їх адаптації в суспільстві особливо актуальною.

Шкільне середовище є одним із ключових етапів соціалізації, але діти з РАС часто відчують значні труднощі в інтеграції через неадаптованість навчальних програм, недостатнє розуміння їхніх потреб з боку педагогів та однолітків. У цій статті проаналізовано ключові виклики адаптації дітей з РАС у середній школі та запропоновано шляхи їх подолання.

Серед категорій людей з обмеженими можливостями дітям з розладами аутичного спектру найбільш важко взаємодіяти з іншими. Такі діти потребують особливої уваги, оскільки не в змозі самостійно адаптуватись до

навколишнього середовища та встановлювати контакт з дорослими та однолітками. Науковці стверджують, що діти з розладами аутистичного спектру можуть пристосуватися до умов життя, але для цього їм потрібна своєчасна допомога спеціалістів та підтримка батьків.

Щоб краще зрозуміти особливості взаємодії таких дітей з іншими, важливим є дослідження та вивчення мотивів їхньої поведінки та здатності до саморегуляції, звернути увагу як вони розуміють емоції інших людей та як проявляють свої. Завдяки цьому є можливість підібрати правильні методи роботи та скорегувати поведінку дитини з аутичним розладом.

Результати дослідження. Термін «аутизм», що в перекладі з грецького *autos* – сам, всередині себе, був введений швейцарським психіатром Л. Каннером у 1943 р. Лікар вперше дав цілісну характеристику синдрому, який він визначив як ранній дитячий аутизм (РДА).

У словнику аутизм розглядається як тяжке порушення розвитку, що характеризується значними недоліками у формуванні соціальних і комунікативних зв'язків із реальністю; проявляється в зосередженості на власних переживаннях, обмеженні спілкування з іншими людьми, а також проявами стереотипних інтересів.

Причини зростання захворюваності, як і причини самого аутизму, невідомі. Багато досліджень підтверджують роль генетичних факторів (наприклад, подібне порушення буде швидше спостерігатися одночасно у однойцевих близнюків, ніж у різнояцевих). Склалася думка, що генетичні (або ширше, біологічні) фактори породжують сукупність симптомів, пов'язаних з аутизмом або розладами аутистичного спектру. Крім того, прийнято вважати, що мають значення фактори, пов'язані з імунною системою, обміном речовин і станом навколишнього середовища. Проте, єдиної причини, що викликає це захворювання, до сих пір знайти не вдалося. У навчанні дитини з аутизмом необхідно розуміти основне: найбільша проблема в такої дитини є у здатності розуміти сутність. Дитину дуже легко навчити певної поведінки, але дуже часто це є лише наслідування без розуміння того, що вона робить та для чого. Тому для того, щоб розуміти аутиста треба намагатись зрозуміти його спосіб сприймання світу, речей і зв'язків.

Дитині з аутичними порушеннями потрібно спілкуватися зі здоровими дітьми, тому їх потрібно будь-яким чином влаштовувати у звичайний дошкільний заклад, а згодом і в школу. Більшість дітей з аутизмом прагнуть спілкуватися зі своїми однолітками у певному віці, але відсутність досвіду спілкування заважає їм контактувати з іншими дітьми, оскільки така дитина оточена лише дорослими, якщо в сім'ї немає інших здорових дітей. Тому цей досвід контакту зі здоровим ровесником повинен організувати хтось з дорослих, готуючи

здорову дитину як потрібно поводитися з такою дитиною, відповідно пояснювати теж саме дитині з РАС.

Дитина з розладом аутичного спектру дуже вразлива, тому будь-яке необережне втручання може завдати їй шкоди. Відносини з іншою людиною справді дуже виснажливі та травматичні для аутичної дитини. Але більшість дітей повинні пройти цей болісний етап звикання до роботи з учителем (психологом) наодинці, щоб бути готовими до подальших кроків до соціалізації (робота в малих групах, відвідування дитячого садка, школи тощо). І чим впевненішим буде фахівець, тим чіткішими і послідовними вимогами, які він висуне до дитини, тим спокійнішим і комфортнішим буде аутист у стосунках з цим дорослим.

Навчаючи дитину з розладом аутичного спектру, варто зрозуміти головне: найбільшою проблемою такої дитини є не здатність зрозуміти суть. Навчити дитину певної поведінки легко, але дуже часто це просто наслідування, не розуміючи, що вона робить і чому. Тому, щоб зрозуміти аутиста, потрібно спробувати зрозуміти його спосіб сприйняття світу, речей та зв'язків

В результаті методу спостереження виявилось, що переважно діти з РАС не проявляють особливої активності у взаємодії з іншими дітьми, вони в процесі гри іноді можуть в деякій мірі повзаємодіяти, але частіше намагаються усамітнитись.

Також за результатами опитування батьків і вчителів нами визначено поведінкові властивості таких дітей : агресивність, аутоагресія, роздратування, впертість та імпульсивність .

Результати:

1. Труднощі у соціальній взаємодії з однолітками.
2. Чутливість до сенсорних подразників у шкільному середовищі (шум, світло).
3. Проблеми з розумінням і виконанням навчальних завдань через дефіцит уваги та комунікативних навичок.
4. Недостатня підготовка педагогів до роботи з дітьми з РАС.

Ефективні стратегії адаптації:

1. Індивідуалізація навчального процесу: створення індивідуальних навчальних планів (ІНП) з урахуванням особливостей дитини.
2. Соціальна підтримка: залучення шкільного психолога та організація груп підтримки серед однолітків.
3. Сенсорна адаптація: забезпечення відповідних умов у класі, таких як тиха зона для відпочинку.
4. Навчання педагогів: підвищення кваліфікації вчителів у сфері інклюзивної освіти.

Висновки. Аналіз показав, що адаптація дітей з РАС у середній школі залежить не лише від їх індивідуальних особливостей, а й від рівня готовності школи створити інклюзивне середовище. Найбільш успішні результати демонстрували школи, які активно співпрацювали з батьками, спеціалістами та самими дітьми.

Для успішної адаптації дітей з РАС у середній школі необхідно:

1. Впроваджувати інклюзивні підходи в освітній процес.
2. Забезпечувати постійну підтримку педагогів і створювати умови для їхньої професійної підготовки.
3. Враховувати індивідуальні потреби дітей і надавати їм можливість реалізовувати свій потенціал у сприятливому середовищі. Розробка національних стандартів для інклюзивної освіти.
4. Проведення тренінгів і семінарів для педагогів.
5. Створення ресурсних класів та залучення асистентів учителів.

Адаптація дітей з РАС значною мірою залежить від рівня взаємодії між школою та родиною. Найкращі результати досягаються тоді, коли батьки активно співпрацюють із педагогами, надаючи інформацію про особливості дитини, а вчителі прагнуть підвищити свою компетентність через тренінги.

Адаптація дітей з РАС у середній школі є складним, але досяжним процесом за умови впровадження індивідуальних підходів, створення інклюзивного середовища та залучення фахівців.

Майбутні дослідження мають зосереджуватися на довгостроковій оцінці ефективності інклюзивних підходів у середніх школах та аналізі впливу технологій на адаптацію дітей з РАС.

Список використаних джерел

1. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
2. Попелюшко Р., Чорна Т. Особливості розвитку емоційної сфери у дітей з розладом аутичного спектру. *Людина. Суспільство. Держава.: науково-популярний журнал.* 2020. №1. С. 15–18.
3. Романчук О.І. Розлади спектру аутизму в запитаннях та відповідях. Львів: Колесо, 2009. 168 с.
4. Скрипник Т.В. Комплексна програма розвитку дітей з аутизмом (на допомогу фахівцям): науково-методичний посібник. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 59 с.

КАРАПУД ІРИНА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО НАВЧАННЯ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлюються теоретичні аспекти адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі.

Ключові слова: адаптація, дитина з особливими освітніми потребами, навчання.

Постановка проблеми. Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі є актуальною проблемою сучасної освіти. Інклюзивне навчання сприяє їхній соціалізації, розвитку комунікативних навичок та підвищенню самооцінки, забезпечуючи рівні можливості для кожної дитини.

В Україні питання адаптації дітей з особливими освітніми потребами стає дедалі важливішим: у 2023 році в інклюзивних класах навчалося близько 35 тисяч таких учнів, але багато шкіл не готові створювати відповідні умови. Основними проблемами залишаються недостатня підготовка педагогів та відсутність адаптованих навчальних програм, особливо для дітей із когнітивними та сенсорними порушеннями.

Ефективна адаптація у середній школі сприяє успішній соціалізації та інтеграції цих дітей у суспільство. Тому необхідно створити комплексну систему підтримки, що враховуватиме освітні, психологічні та соціальні потреби, що також відповідає сучасним стандартам європейської інклюзії.

Теоретичне обґрунтування проблеми адаптації дітей з особливими освітніми потребами включає численні дослідження, які підкреслюють важливість комплексного підходу. Останні наукові дослідження додають нові аспекти до розуміння цієї проблеми.

Згідно з дослідженнями М. Олійник, О. Кліпи та М. Ставяк-Ососінської, успішна адаптація дітей з особливими освітніми потребами залежить від поєднання психологічного та педагогічного супроводу. Педагоги мають бути обізнані з основами корекційної педагогіки, методологією роботи з сім'ями, а

також методами діагностики соціальної зрілості та стилю взаємодії дорослих із дитиною. Це забезпечує умови для створення сприятливого середовища для соціалізації таких дітей [7].

Дослідження А. Колупаєвої підкреслюють важливість формування позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами у їхніх здорових однолітків, а також розвитку співчуття через ігри, відеоматеріали та інші методи. Це сприяє кращій соціальній інтеграції [2].

К. Бондар в своїх дослідженнях наголошують, що адаптація освітніх програм має враховувати когнітивні можливості учнів. Розробка індивідуальних підходів дозволяє забезпечити прогрес учнів навіть у складних дисциплінах, таких як природничі науки [6].

Згідно з дослідженнями Ю. Старової та колег, соціальне середовище може бути важливим чинником у підтримці дітей з особливими освітніми потребами. Вчителі й асистенти мають сприяти інтеграції дітей через розвиток комунікативних навичок і співпраці з іншими учнями [4].

Ці підходи створюють підґрунтя для успішної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі, акцентуючи важливість індивідуалізації навчання, комплексної підтримки та залучення до соціальної взаємодії.

Методологічною основою дослідження адаптаційних процесів є врахування вікових, когнітивних, емоційних та соціальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами. Цей підхід дозволяє створити умови, які сприятимуть ефективному залученню таких учнів до навчального процесу. Важливим аспектом є також розробка методів оцінки адаптаційного потенціалу, що дозволяє виявити сильні сторони дітей та використовувати їх у навчанні.

Аналіз нормативно-правової бази, яка регламентує інклюзивну освіту в Україні, показує, що держава активно підтримує інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у середню школу. Закон України Про освіту та Постанова Кабінету Міністрів України Про організацію інклюзивного навчання закладають основу для створення сприятливих умов. Вони визначають права учнів із особливими освітніми потребами, обов'язки педагогів і шкіл, а також рекомендації щодо адаптації навчальних програм і створення ресурсних класів. Це нормативне забезпечення є ключовим для формування якісного інклюзивного освітнього середовища [1; 3].

Метою дослідження є вивчення процесу адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі, а також визначення факторів, які сприяють або перешкоджають ефективній адаптації цих дітей у шкільному середовищі. На основі результатів планується розробити

рекомендації для педагогів та батьків щодо підтримки адаптаційного процесу дітей з особливими освітніми потребами, що сприятиме їхньому успішному навчальному та соціальному розвитку.

Результати теоретичного дослідження. Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі залежить від їхніх індивідуальних психологічних і педагогічних особливостей. З психологічної точки зору, діти з особливими освітніми потребами можуть мати знижений рівень когнітивної активності, емоційну нестабільність, труднощі у сприйнятті нової інформації та її опрацюванні. Вони часто стикаються з низькою мотивацією до навчання, що зумовлено попереднім негативним досвідом або нерозумінням з боку однолітків та педагогів. Педагогічний аспект підкреслює важливість врахування цих індивідуальних відмінностей у побудові навчального процесу, адже невідповідність навчальних завдань їхнім можливостям може викликати тривогу, стрес або навіть агресивну поведінку [5].

Ключові труднощі адаптації дітей з особливими освітніми потребами особливо проявляються в умовах інклюзивного класу. Серед них можна виділити обмежені комунікативні навички, складнощі у взаємодії з однолітками, емоційний дискомфорт, викликаний відчуттям своєї «інакшості», а також недостатню підготовку вчителів до роботи з такими дітьми. Часто в інклюзивних класах бракує адаптованих навчальних програм, ресурсних кімнат чи необхідного технічного забезпечення, що ускладнює процес навчання. Крім того, відсутність підтримки з боку педагогів або невміння працювати в умовах інклюзії створює додаткові бар'єри для дітей.

Ефективна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі можлива за умови використання сучасних педагогічних підходів. Одним із ключових принципів є індивідуалізація навчального процесу, що передбачає створення умов, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини. Індивідуалізація дозволяє поступово підвищувати рівень складності завдань, адаптувати навчальний матеріал до можливостей учня та використовувати інтерактивні методи навчання.

Ще одним важливим аспектом є залучення педагогів-асистентів, які можуть надавати індивідуальну підтримку учням із особливими освітніми потребами під час навчання. Їхнє завдання полягає не лише у сприянні виконанню навчальних завдань, але й у допомозі дітям у подоланні соціальних бар'єрів, встановленні контакту з однолітками та формуванні впевненості у своїх силах [3].

Крім того, необхідно розробляти адаптовані навчальні програми, які враховують можливості дітей з особливими освітніми потребами, їхні

пізнавальні та комунікативні особливості. Такі програми повинні поєднувати елементи традиційного навчання із застосуванням інноваційних технологій, спрямованих на розвиток практичних навичок. Наприклад, використання дидактичних ігор, проєктних завдань та індивідуальних практичних занять дозволяє зробити навчальний процес більш цікавим і доступним.

Практичні рекомендації для педагогів включають кілька важливих аспектів, спрямованих на ефективну адаптацію навчального процесу для дітей з особливими освітніми потребами. По-перше, необхідно здійснювати індивідуалізацію навчання, що означає врахування когнітивних, емоційних і соціальних особливостей кожного учня. Це дозволяє створювати умови для розвитку потенціалу кожної дитини та допомагає адаптувати складність завдань відповідно до її можливостей [2].

По-друге, важливим є використання інтерактивних методів навчання, таких як ігрові та проєктні підходи. Ці методи сприяють кращому сприйняттю навчального матеріалу, забезпечуючи більшу залученість учнів у процес і роблячи навчання більш цікавим і доступним для дітей з особливими освітніми потребами [2].

Залучення педагогів-асистентів є ще одним ключовим аспектом. Вони надають необхідну підтримку дітям не лише у виконанні навчальних завдань, а й у соціалізації, сприяючи встановленню контактів з однокласниками та формуванню впевненості у власних силах. Педагоги-асистенти можуть також допомогти у подоланні соціальних бар'єрів, що часто виникають у дітей з особливими потребами.

Для адміністрації шкіл важливо створювати ресурси для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема забезпечувати доступ до адаптованих програм, ресурсних кімнат, сучасного обладнання та проводити регулярне підвищення кваліфікації педагогів щодо інклюзивної освіти [1].

Таким чином, для забезпечення успішної адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі необхідно створювати умови, які враховують їхні психологічні, педагогічні та соціальні особливості. Комплексний підхід, що поєднує індивідуалізацію навчання, підтримку педагогів-асистентів та адаптацію програм, є основою ефективної інклюзивної освіти.

Висновки. Аналіз адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчання у середній школі засвідчив, що успішність цього процесу залежить від індивідуального підходу до кожної дитини, належної підготовки педагогів та асистентів, а також створення сприятливого освітнього середовища. Інклюзивна освіта, яка активно впроваджується в Україні, має потенціал для забезпечення рівного доступу до якісного навчання, але потребує

вдосконалення організаційних і методичних аспектів. Ключовими бар'єрами залишаються недостатня підготовка педагогів, відсутність адаптованих навчальних програм і нерозуміння специфіки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення ефективності різних методів адаптації у різних вікових групах, розробку інноваційних програм для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у середній школі, а також аналіз впливу інклюзивної освіти на соціалізацію цих дітей у довгостроковій перспективі. Розширення таких досліджень сприятиме підвищенню ефективності інклюзії та формуванню інклюзивного суспільства, що є важливим завданням сучасної системи освіти України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: покроково для педагогів: навч.-метод. посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (від 15 вересня 2021р.) № 957. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>
4. Старова Ю. В., Паук М. М., Кертіс Н. В. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами у процесі впровадження інклюзивної освіти. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. 2019. Вип. 1. С. 161-164.
5. Супрун М. О., Висоцька А. В., Гладченко І. В. Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 205 с.
6. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / упоряд. К. М. Бондар. 2-ге вид., доп. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
7. Oliinyk, M., Clipa, O., Stawiak-Ososińska, M. Trends and Prospects of the Education System and Educators' Professional Development. Iași: LUMEN, 2021. 536 с.

КЛИМИША ЛЮДМИЛА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ТРУДНОЩАМИ У НАВЧАННІ

У статті розглянуто проблему психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами в навчанні, що набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням кількості дітей із особливими освітніми потребами. Підкреслено важливість комплексного підходу, який включає адаптацію освітнього середовища, індивідуалізацію навчальних програм, розвиток соціальних навичок та психологічну допомогу. Особливу увагу приділено суб'єкт-суб'єктному підходу, що передбачає активну участь дитини у вирішенні власних навчальних проблем. Визначено основні принципи такого підходу: повага до унікальності дитини, співпраця школи та родини, а також залучення дитини до освітнього процесу.

Ключові слова: психолого-педагогічна підтримка, труднощі в навчанні, інклюзивна світа, діти з ООП, молодші школярі.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти стикається зі зростанням кількості дітей із особливими освітніми потребами (ООП), які мають труднощі в навчанні [1]. Це викликає потребу у створенні ефективної системи психолого-педагогічної підтримки для забезпечення успішної адаптації та розвитку таких учнів. Особливо це актуально для молодших школярів, які перебувають на важливому етапі формування навчальних навичок та соціалізації.

Мета дослідження – вивчення особливостей психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами у навчанні, аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду у цій сфері та визначення ефективних шляхів подолання навчальних труднощів.

Результати теоретичного дослідження. Психолого-педагогічна підтримка – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення всебічного розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні освітні потреби та труднощі у навчанні. Вона включає психологічну допомогу, адаптацію освітнього

середовища, індивідуалізацію навчальних програм і розвиток соціальних навичок. Основними завданнями підтримки є: подолання бар'єрів у навчанні; сприяння формуванню позитивної самооцінки; розвиток мотивації до навчання; забезпечення інтеграції дитини у навчальний колектив [2].

Молодші школярі з труднощами у навчанні часто демонструють низький рівень концентрації уваги, повільність у засвоєнні матеріалу, слабку мотивацію та труднощі у встановленні соціальних контактів. Важливим є врахування індивідуальних особливостей, таких як: когнітивний розвиток; емоційно-вольова сфера; фізичний стан дитини.

Раннє виявлення труднощів у навчанні дозволяє розробити індивідуальні програми розвитку, що враховують унікальні потреби кожного учня.

У зарубіжних країнах, таких як Фінляндія, Швеція, США, діють моделі інклюзивної освіти, які передбачають активну участь психологів, педагогів і соціальних працівників у навчальному процесі. Успішна підтримка досягається через: мультидисциплінарний підхід; використання спеціальних навчальних матеріалів; постійний моніторинг розвитку дитини [3].

В Україні психолого-педагогічна підтримка поступово розвивається в межах інклюзивної освіти. Зокрема, створюються ресурсні кімнати, працюють асистенти вчителів і спеціалісти психолого-педагогічних консультацій.

Ефективна психолого-педагогічна підтримка можлива лише за умови тісної співпраці між школою, сім'єю та фахівцями. Це передбачає залучення батьків до освітнього процесу; регулярне консультування батьків і педагогів; інтеграцію зусиль психологів, логопедів, дефектологів і соціальних працівників.

Така співпраця сприяє створенню комфортного середовища для розвитку дитини, підвищує її успішність у навчанні та сприяє соціальній адаптації [3].

У сучасній психолого-педагогічній практиці дійсно існує суперечність між збільшенням кількості молодших школярів із труднощами в навчанні та недостатньо ефективною системою їх підтримки. Це потребує переосмислення підходів до організації такої допомоги. Одним із перспективних напрямів є впровадження конструктивних форм співробітництва між родиною та школою, які ґрунтуються на принципах суб'єкт–суб'єктних взаємин.

Суб'єкт–суб'єктний підхід у психолого-педагогічній підтримці базується на визнанні учня/учениці як активного учасника освітнього процесу, який має власні погляди, потреби та право на вибір. Основні принципи такого підходу: **повага до особистості дитини** (визнання її унікальності, здібностей та права на індивідуальний розвиток), **співпраця, а не домінування** (школа й родина працюють у партнерстві, орієнтуючись на досягнення спільної мети – подолання труднощів у навчанні), **активна участь дитини** (залучення її до

обговорення проблем і вибору рішень, що стимулює відповідальність та впевненість у власних силах) [1].

Впровадження суб'єкт–суб'єктних взаємин дозволяє: посилити мотивацію дитини до навчання; розвинути в неї навички самостійності й відповідальності; створити комфортне емоційне середовище для розвитку; зменшити напруженість у взаєминах між школою й родиною.

Таким чином, перехід до суб'єкт–суб'єктного підходу є необхідним кроком для забезпечення якісної психолого-педагогічної підтримки молодших школярів із труднощами в навчанні. Це сприятиме не лише подоланню освітніх бар'єрів, а й формуванню гармонійної особистості, готової до викликів майбутнього.

Висновок. Психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами у навчанні є ключовим фактором їхнього успішного розвитку та інтеграції в освітній процес. Використання індивідуального підходу, тісна співпраця всіх учасників освітнього процесу та врахування досвіду інших країн дозволяють значно підвищити ефективність такої підтримки. Важливою умовою є постійне вдосконалення методик і програм, спрямованих на розвиток компетенцій педагогів та інтеграцію сучасних технологій у навчання.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко Т. Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами і психолого-педагогічна діагностика. *II Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (20.10.2022 р.)*. С. 86–89.
2. Малініна Л. Нова українська школа: психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами в навчанні: навч.-метод. посіб. Київ: Грамота, 2021. 64 с.
3. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / уклад.: Прохоренко Л. І., Ярмола Н. А., Набоченко О. О., Данілавичюте Е. А. та ін. Київ, 2021. 200 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/12/31/Method.rekom.dlya.IRTS.31.12.pdf> (дата звернення: 20.11.2024).

КОНДРАТЕНКО ОЛЕКСАНДР,
студент магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ

У статті розглянуто етичні виклики та можливості, пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту (ШІ) у викладання історії. Особлива увага приділяється проблемі академічної доброчесності в умовах використання студентами генеративних моделей ШІ. Розглядаються також питання упередженості ШІ, технологічної залежності, доступності технологій та необхідності професійного розвитку викладачів. Пропонуються шляхи ефективного та етичного використання ШІ в історичній освіті.

***Ключові слова:** штучний інтелект, викладання історії, історична освіта, академічна доброчесність, етичні виклики, генеративний ШІ, упередженість ШІ, технологічна залежність.*

Постановка проблеми. Впровадження штучного інтелекту в освіту відкриває нові перспективи для модернізації навчального процесу, але водночас породжує низку етичних дилем, що потребують ґрунтовного осмислення та вирішення. Особливо гостро ці питання постають у контексті викладання історії, де важливими є об'єктивність, критичний аналіз та інтерпретація джерел. Актуальність цієї проблеми підтверджується зростанням кількості досліджень, присвячених етичним аспектам ШІ в освіті. [4]

Мета статті. Дослідити етичні аспекти використання штучного інтелекту у викладанні історії, ідентифікувати ключові виклики та запропонувати шляхи їх подолання для забезпечення етичного та ефективного застосування ШІ в історичній освіті.

Результати теоретичного дослідження. Академічна доброчесність є одним з найважливіших етичних принципів в освіті, і використання ШІ ставить перед нею нові виклики. Здатність ШІ, зокрема великих мовних моделей (LLM), генерувати якісні тексти, переклади та виконувати аналітичні завдання створює значні можливості для плагіату та інших порушень академічної

доброчесності. [4] Як зазначають Кушко І.С. та Романуха Ю.В., поява ChatGPT стала синонімом академічної недоброчесності як для студентів, так і для викладачів. [2]

Важливо розробити комплексний підхід до вирішення цієї проблеми. По-перше, необхідні чіткі правила та інструкції щодо використання ШІ, а також інформування студентів про наслідки порушень. [4]; По-друге, слід змістити акцент з традиційних методів оцінювання на проектну роботу, презентації та дискусії, що дозволяють оцінити глибину розуміння та критичне мислення. [1] По-третє, потрібно навчити студентів використовувати ШІ як інструмент для дослідження, а не для заміни власної роботи. [6] ENAI рекомендує включити інформацію про етичне використання ШІ в освітні програми для всіх студентів та у програми професійного розвитку викладачів. [5] Також важливо навчити студентів правильно цитувати та посилалися на матеріали, створені за допомогою ШІ. [5]

Проблема упередженості ШІ особливо актуальна для викладання історії. Алгоритми ШІ, навчені на великих обсягах даних, можуть відтворювати історичні стереотипи та неточності. [3] Для мінімізації цього ризику необхідно навчати студентів критично аналізувати інформацію, отриману від ШІ, порівнювати її з різними джерелами, працювати з першоджерелами та розуміти історичний контекст. Можна використовувати ШІ для виявлення упереджень в історичних текстах, що допоможе студентам краще розуміти природу історичних джерел. [4]

Технологічна залежність є ще одним викликом. Надмірне використання ШІ може призвести до атрофії навичок самостійного дослідження та критичного мислення. ШІ має бути допоміжним інструментом, а не заміною людського інтелекту. [1] Необхідно розробляти завдання, що стимулюють креативність та аналітичні здібності студентів. Роль викладача трансформується: він стає фасилітатором навчального процесу, який допомагає студентам розвивати критичне мислення та навички, що не піддаються автоматизації. [4]

Важливо усвідомлювати обмеженість можливостей ШІ у викладанні історії. ШІ може ефективно обробляти факти, але не здатний замінити людську інтуїцію, емпатію та глибоке розуміння історичного контексту. Інтерпретація історичних подій, аналіз їх етичних аспектів та розуміння причинно-наслідкових зв'язків залишаються прерогативою викладача. [2] Студенти повинні розуміти ці обмеження та поєднувати можливості ШІ з власним мисленням та аналізом.

Питання доступності та рівності у використанні ШІ також є важливим. Нерівний доступ до технологій може поглибити соціальну нерівність. [4]

Необхідно розробляти інклюзивні навчальні стратегії, які враховують різні рівні технологічної оснащеності та цифрової грамотності.

Успішна інтеграція ШІ в історичну освіту потребує постійного професійного розвитку викладачів. [6] Важливо підтримувати діалог між викладачами та студентами щодо етичних аспектів використання ШІ, заохочувати критичне мислення та відповідальне ставлення до технологій. [5] Це допоможе створити освітнє середовище, де ШІ буде ефективним інструментом для покращення якості історичної освіти.

Висновки. Етичне використання ШІ в історичній освіті вимагає постійної уваги та адаптації з боку всіх учасників освітнього процесу. Необхідно регулярно переглядати та оновлювати політики та практики використання ШІ, враховуючи нові виклики та можливості. Важливо підтримувати баланс між інноваціями та традиційними методами навчання, забезпечуючи, щоб технології сприяли розвитку критичного мислення студентів. Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка методик оцінювання робіт, створених за допомогою ШІ, та формування відповідального ставлення до використання цих технологій в освіті.

Список використаних джерел

1. Дячков Д., Світлична А. Штучний інтелект: перспективи і виклики використання в освітньому процесі. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 5(5). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-5\(5\)-834-842](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-5(5)-834-842) (дата звернення: 27.11.2024).
2. Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: *матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації*. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 328 с. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_OLA.pdf (дата звернення: 27.11.2024).
3. Artificial intelligent in education / O. Hamal et al. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, no. 5. P. 2862. URL: <https://doi.org/10.3390/su14052862> (date of access: 29.11.2024).
4. New advances in artificial intelligence applications in higher education? / O. Zawacki-Richter et al. *International journal of educational technology in higher education*. 2024. Vol. 21, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00464-3> (date of access: 27.11.2024).
5. Palamar S., Naumenko M. Artificial intelligence in education: use without violating the principles of academic integrity. *Educological discourse*. 2024.

- Vol. 44, no. 1. P. 68–83. URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2024.15> (date of access: 27.11.2024).
6. Tolochko S. V., Bordiuh N. S., Mironets L. P. Academic integrity and artificial intelligence in educational and scientific activities. *Innovate pedagogy*. 2023. Vol. 2, no. 62. P. 25–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.4> (date of access: 27.11.2024).

КУМАКА ПАВЛО,
студент магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено теоретико-методичні аспекти превентивного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти. Розглянуто основні підходи до визначення поняття «превентивне виховання» та його місце у виховній системі школи. Представлено методи та форми роботи, спрямовані на формування у школярів навичок здорового способу життя, профілактику девіантної поведінки та негативного впливу соціального середовища.

Ключові слова: виховання, превентивне виховання, учень, заклад загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. Превентивне виховання стає важливим елементом педагогічного процесу у закладах загальної середньої освіти. Воно спрямоване на формування у школярів позитивних ціннісних орієнтацій, здатності протистояти негативним впливам соціального середовища, зокрема уникнення девіантної поведінки. Проблема профілактики ризикованих форм поведінки та негативних впливів сучасного суспільства вимагає нових підходів у виховній діяльності школи. Актуальність дослідження полягає в необхідності розробки теоретичних і методичних основ превентивного виховання, які враховують психологічні та соціальні особливості розвитку учнів.

Результати теоретичного дослідження. У ході дослідження було з'ясовано, що превентивне виховання охоплює систему цілеспрямованих впливів, спрямованих на формування позитивного світогляду та стійких соціальних навичок, які допомагають уникати ризикових форм поведінки. Основні аспекти, що були розглянуті, включають:

1. Сутність і завдання превентивного виховання. Превентивне виховання спрямоване на попередження девіантної поведінки, розвиток

критичного мислення, формування здорового способу життя та здатності до самоконтролю. Основними завданнями є виховання усвідомленого ставлення до особистої безпеки та здоров'я, а також формування моральних та етичних принципів, що сприяють гармонійному розвитку особистості.

2. Методи і форми превентивного виховання. Ефективними методами превентивного виховання є проведення профілактичних бесід, групових тренінгів, ігрових та інтерактивних вправ, які сприяють розвитку емпатії, навичок комунікації та розуміння відповідальності за свої вчинки. Використання таких форм роботи, як тематичні тижні здоров'я, тренінгові заняття з елементами арт-терапії, а також залучення до діяльності батьків дозволяє досягти позитивних результатів у профілактиці девіантної поведінки.

3. Вплив превентивного виховання на формування особистості. Превентивне виховання сприяє формуванню ціннісних орієнтацій учнів, усвідомлення ними власної відповідальності за вибір поведінки, а також підвищенню рівня психологічної адаптації. Залучення школярів до соціально корисної діяльності допомагає зменшити ризик залучення їх до асоціальної поведінки.

Висновки. Превентивне виховання є важливим аспектом виховної роботи у закладах загальної середньої освіти, оскільки забезпечує формування навичок, необхідних для безпечної та здорової життєдіяльності учнів. Застосування інноваційних методів превентивного виховання дозволяє створити середовище, що підтримує розвиток особистості та протидіє негативним впливам. Для досягнення максимального ефекту в реалізації превентивного виховання важливо забезпечити комплексний підхід, який передбачає участь педагогів, батьків та соціальних інститутів.

Список використаних джерел

1. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навчально-методичний посібник до спецкурсу соціально-педагогічного циклу «Профілактика девіантної поведінки підлітків» для студ спец. «Соціальна педагогіка». Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 224 с. URL : <http://psychology.com.ua/delinkventna-povedinka-volnova-l-m/> (дата звернення 1.11. 2024)
2. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017.174 с.
3. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник. Київ : ВіАн, 1996. 352 с.

4. Профілактика деструктивної поведінки підлітків: навчально-методичний посібник / загальна редакція: Журавель Т.В., Удовенко Ю.М. Київ: ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», 2022. 141 с.
5. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.-метод. посібник / укл. Л. Мафтин. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 368 с.

МАРТИНЕНКО ВЛАДИСЛАВА,
студент магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПЕДАГОГАМИ ТА СІМ'ЯМИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ

У статті висвітлена педагогічна взаємодія як система інструментів для підтримки всебічного розвитку дітей та подолання труднощів у навчанні й житті. Основна мета – налагодити співпрацю між школою та сім'єю, щоб забезпечити успішне навчання і виховання.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, школа, сім'я, співпраця, освітній процес, комунікативні навички.

Постановка проблеми. Педагогічна взаємодія у школі – це система інструментів, спрямованих на допомогу дітям у їхньому самостійному та індивідуальному розвитку – моральному, цивільному, професійному та особистісному. Також це підтримка у подоланні труднощів та досягненні самореалізації в усіх сферах навчальної, комунікативної, трудової та творчої діяльності.

Метою педагогічної взаємодії в сім'ї та школі є виправлення перешкод, що можуть перешкоджати успішному самостійному просуванню дитини в освіті. Важливо підкреслити, що така взаємодія повинна стати нормою для всіх учасників освітнього процесу. Педагог повинен виступати як фасилітатор, створюючи ситуації та умови, що спонукають дитину до самостійного розв'язання проблем та пошуку власних шляхів розвитку.

Саме сім'я була, є і, напевно, завжди буде важливим середовищем формування особистості та головним інститутом виховання, що відповідає за створення певного способу життя [1, с. 60].

Актуальність програми обумовлена зростаючою увагою до сімейних цінностей в українському суспільстві з боку різних соціальних інститутів.

Згідно із Законом «Про освіту» батьки є сьогодні повноцінними учасниками освітнього процесу. Головні виховні функції мають належати сім'ї,

тобто, вона постає як виховна одиниця у взаємодії з школою, у вихованні та навчанні дітей [5].

Відсутність достатніх знань батьків про вікові та індивідуальні особливості своїх дітей призводить до того, що вони виховують їх наосліп, в основному, інтуїтивно. Зазвичай це не приносить позитивних результатів. У таких сім'ях відсутні міцні міжособистісні зв'язки між батьками та дітьми, що призводить до того, що дитина починає довіряти негативному оточенню, а не сімейному авторитету, що може призвести до втрати впливу сім'ї на дитину.

Через зазначені проблеми робота педагога з батьками дуже важлива і потрібна сучасній школі, сучасному суспільству.

Результати дослідження. У сім'ї та закладу освіти – єдині цілі та завдання, але зміст та методи виховання специфічні для кожного із них. Жодна проблема не може бути успішно вирішена школою без взаємодії із сім'єю.

У нашій програмі ця взаємодія здійснюється за *такими напрямками*:

- педагогічна освіта;
- залучення шкільних фахівців: психолога та соціального педагога;
- практична спільна діяльність дітей та батьків, яку організує педагог.

Наші пропозиції для вирішення цієї проблеми включають *наступні кроки*:

1. Створення позитивного ставлення до усвідомлення важливості педагогічної взаємодії у всіх учасників освітнього процесу для формування соціального досвіду школярів.
2. Розробка системи заходів, спрямованих на підвищення готовності вчителів і батьків до взаємодії з учнями та між собою [4, с. 74].

Оскільки активна участь людини в діяльності залежить від її зацікавленості та мотивації, перший крок у цьому напрямі полягає у підвищенні мотивації та ціннісного ставлення вчителів і батьків до співпраці у формуванні соціального досвіду учнів. Це можна здійснити шляхом привертання їх уваги до цікавої та корисної інформації, впровадження нових методів роботи та відкриття перспектив спільної діяльності.

Досягненню цього результату сприяє такий *комплекс дій*:

- проведення ознайомлювальних заходів для вчителів і батьків щодо цілей та напрямків педагогічної взаємодії, а також запланованих заходів для її налагодження;
- аргументування потреби залучення кожного учасника освітнього процесу до педагогічної взаємодії;
- сприяння розвитку інтересу до співпраці та усвідомлення необхідності педагогічної взаємодії серед учасників освітнього процесу;

- формування взаєморозуміння, взаємодовіри та бажання до педагогічної взаємодії [1, с. 62].

У подальшому можна запропонувати батькам проведення *круглих столів та лекційних занять*, залучаючи викладачів педагогічних закладів вищої освіти. Серед тем для обговорення можна виділити такі: «Педагогіка партнерства як функція професійної діяльності вчителя», «Роль батьків у процесі формування позитивного навчального досвіду школярів», «Психологічні вікові кризи», «Проблеми та перспективи співпраці батьків і вчителів» та інші.

Ці заходи допоможуть батькам отримати більше інформації про різні аспекти виховання та навчання школярів, а також сприятимуть поглибленню їхнього розуміння та співпраці зі школою.

Наступний крок повинен бути спрямований на підвищення готовності вчителів до встановлення співпраці з батьками, на розвиток їх комунікативних навичок з усіма учасниками педагогічного процесу, на вдосконалення вмінь залучення батьків до вирішення завдань виховання дітей та інших аспектів [3].

Основні напрями роботи можуть включати наступне:

1. Підвищення готовності вчителів до педагогічної взаємодії.
2. Розвиток позитивного ставлення до співпраці з батьками.
3. Поглиблення навичок побудови суб'єкт-суб'єктних відносин.
4. Розвиток лідерських, комунікативних і творчих здібностей.
5. Консультації щодо вирішення проблемних ситуацій у взаємодії з батьками, учнями, колегами.
6. Співпраця з батьками щодо мотивації до співпраці зі школою та вирішення конфліктів.
7. Робота з учнями для усвідомлення особливостей взаємодії між педагогом, учнями та батьками.

На цьому етапі можна організовувати різноманітні форми роботи, такі як лекції, практичні заняття, індивідуальні консультації та бесіди, а також проводити науково-практичні конференції. На лекціях можуть бути висвітлені такі теми, як «Методи та засоби взаємодії в педагогічній роботі», «Спілкування як інструмент взаємодії учасників педагогічного процесу», «Створення зв'язку з дитиною», та інші.

При плануванні лекційних занять корисно враховувати, що найбільш ефективними, цікавими і продуктивними є *лекції*. Вони зацікавлюють аудиторію до обговорюваних тем, стимулюють активність та самостійність у пошуку інформації, імітують ситуації конфлікту, а знання засвоюються практично у процесі вирішення проблем. З урахуванням цього можна використовувати проблемно-орієнтовані лекції у формі: лекція-прес-конференція, лекція-провокація, лекція-діалог [4, с. 75].

Практичні заняття можуть бути організовані у формі *дискусій та ділових ігор*, де учасники займаються творчими завданнями як індивідуально, так і у групах. При проведенні таких ігор враховуються конкретні навчальні цілі, і відповідно до них варіюється організація та зміст ігрових сценаріїв. При цьому важливо використовувати класифікацію проблемних ситуацій на основі суперечностей. Для стимулювання пізнавальної активності та розвитку критичного мислення учасників, можна використовувати проблемні навчальні ігри, де виникає суперечність між існуючими знаннями та вимогами, що виникають при зіткненні з різноманітними ситуаціями гри [2, с. 284].

Завдання для педагогів націлені на стимулювання їх активності та самостійності, а також на посилення відповідальності за формування та розвиток відносин між «педагог-батьки», «педагог-діти» і опосередковано «батьки-діти». Важливо розвивати в них емоційну стабільність, здатність до стресостійкості, комунікативність та інші особисті якості [3].

Окрім лекцій та практичних занять, можна організувати науково-практичну *конференцію* з назвою «Діти і дорослі: взаєморозуміння та співпраця», на якій виступатимуть викладачі вищих навчальних закладів, вчителі шкіл та батьки. Серед можливих тем для доповідей можна вказати такі: «Проблема рольових конфліктів та професійної готовності педагога», «Різновиди та стилі взаємодій в педагогічному середовищі», «Поширені проблеми педагогічної взаємодії при вихованні учнів» та інші.

Після теоретичної частини конференції можна організувати *майстер-клас* з назвою «Культура спілкування», що пропонує розглянути різні методи взаємодії та сучасні підходи до розв'язання проблемних ситуацій. У рамках цього майстер-класу можуть бути розіграні складні педагогічні ситуації, які ілюструють важливі моменти взаємодії між вчителями та батьками, батьками та дітьми, дітьми та працівниками школи під час освітньо-виховного процесу [2, с. 285].

Взаємодія з батьками та учнями на цьому етапі відбувається різними способами: безпосередньо – через індивідуальні консультації та бесіди, участь у конференціях, а також опосередковано – через вчителів школи.

Рекомендується організувати тематичні зустрічі для батьків, тренінги та консультації з фахівцями, спрямовані на спільну діяльність батьків з учнями та вчителями. Групові заходи сприяють формуванню особистісних взаємодій, обміну думок та переконань щодо розв'язання різноманітних проблем, розвитку спільного підходу до роботи, навичок ефективного спілкування та вміння слухати та розуміти один одного [1, с. 63].

Основним методом організації спільної діяльності є проведення *тренінгів*, що сприяють стимулюванню бажання учасників до самопізнання та

самовдосконалення, а також надають можливість кожному з них взяти на себе відповідальність за свої дії. Під час тренінгів учасники отримують практичні знання, які дозволяють їм пережити інформацію особисто, що неможливо досягти під час лекцій. Групова робота сприяє обміну досвідом, формуванню гуманістичних переконань і позитивних установок, а також руйнує негативні стереотипи у спілкуванні.

Залучення шкільних фахівців: психолога та соціального педагога. Головним призначенням роботи є надання батькам психолого-педагогічної допомоги та підтримки у вирішенні проблемних ситуацій сімейного виховання, у подоланні конфліктних ситуацій, профілактиці шкідливих звичок. У цьому ж напрямі варто проводити роботу із соціально-неблагополучними сім'ями, а також роботу, спрямовану на надання підтримки сім'ям, які перебувають у скрутній життєвій ситуації [2, с. 286].

Висновки. Отже, впровадження запропонованої програми організації педагогічної взаємодії між учасниками освітнього процесу сприятиме успішному формуванню готовності учасників педагогічної взаємодії до співпраці у спільному вирішенні навчально-виховних завдань.

Список використаних джерел

1. Байкова Л. А. Дослідження соціального здоров'я дітей та учень молоді: теоретико-методологічні основи. *Педагогічна освіта і наука*. 2016. №3. С. 59–63.
2. Колишкіна А. П. Теоретичні аспекти взаємодії школи і сім'ї у вихованні школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал*. 2015. № 3 (47). С. 281–289.
3. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі. Харків, 2007. 123 с.
4. Пухта О. Співпраця батьків та школи у вихованні дітей. *Педагогічний пошук*. 2006. № 3 (5). С. 74–75.
5. Закон України «Про охорону дитинства». URL: zakon.rada.gov.ua/go/2402-14 (дата звернення 01.11.2024).

ПОНОМАРЬОВА ЛІЛІЯ,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ З ООП У ПОЛЬЩІ

У статті розглянуто особливості соціалізації українських дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у Польщі в умовах інклюзивної освіти. Окреслено основні виклики, з якими стикаються діти в новому соціокультурному середовищі, та проаналізовано механізми підтримки, доступні у польській освітній системі. Виокремлено труднощі, пов'язані з мовним бар'єром, культурними відмінностями, високим рівнем стресу, а також брак інформації для українських родин. Запропоновано шляхи вдосконалення процесу адаптації, що включають мовну підготовку, психотерапевтичну підтримку та співпрацю з батьками.

Ключові слова: соціалізація, інклюзивна освіта, діти з ООП, початкова школа.

Постановка проблеми. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами (ООП) завжди є важливим викликом, особливо в умовах міграції, коли дитина потрапляє до нового соціального та культурного середовища. Українські діти, які через різні обставини змушені переїхати до Польщі, стикаються з подвійними бар'єрами: адаптація до іншого культурного контексту та інтеграція до системи освіти, яка може мати суттєві відмінності. Особливо складним цей процес є для дітей з ООП, які потребують не лише загальної підтримки, а й спеціально організованих умов для розвитку [1].

Польща, як одна з основних країн, яка приймає українських переселенців, пропонує певні механізми інтеграції дітей з ООП, зокрема, через систему інклюзивної освіти. Проте, важливо проаналізувати, наскільки ці механізми враховують особливі потреби українських дітей та які фактори впливають на їх соціалізацію.

Мета дослідження – визначення особливостей процесу соціалізації українських дітей з ООП у Польщі, зокрема, в умовах інклюзивної освіти, а також виявлення основних труднощів, з якими вони стикаються, та шляхів їх подолання.

Результати теоретичного дослідження. Польська освітня система пропонує інклюзивну модель, яка передбачає інтеграцію дітей з ООП у загальноосвітні заклади. Навчальні заклади повинні бути облаштовані з урахуванням потреб дітей з особливими освітніми потребами. Для забезпечення доступності вхідні зони оснащуються пандусами, що сприяє зручному пересуванню дітей, які використовують інвалідні візки, милиці, тростини чи інші засоби. Широкі двері та поручні спрощують рух, а окремі туалетні кімнати відповідають потребам таких учнів. У лекційних та ігрових кімнатах меблі розташовуються так, щоб забезпечити зручність як для дітей, так і для педагогів, полегшуючи сприйняття матеріалу та вільне пересування [3].

Також передбачено спеціальні реабілітаційні та терапевтичні кімнати для занять фізичною культурою та лікувальною гімнастикою. Для кожного учня розробляється індивідуальний навчальний план, який включає детальну інформацію про стан здоров'я та необхідні послуги. Учні інтеграційних класів активно долучаються до шкільного життя, беручи участь у конкурсах, змаганнях, подорожах і спільному відпочинку.

У закладах працюють психологи, логопеди, реабілітологи та методисти, які забезпечують необхідну підтримку дітям. Учителі, крім основної спеціальності, проходять додаткове навчання у вищих навчальних закладах, щоб відповідати сучасним вимогам інклюзивної освіти.

У Польщі існує широка мережа спеціальних педагогічних установ, а також центрів психолого-педагогічної допомоги. Ключовими компонентами є: індивідуальні навчальні плани, які створюються для кожної дитини з ООП, підтримка з боку асистента вчителя, постійний моніторинг навчальних досягнень та соціальної адаптації дитини [4].

Інклюзивне навчання ставить перед освітньою системою важливі завдання, що вимагають удосконалення навчальних програм та методів, а також розвитку професійних компетенцій педагогів. Воно сприяє формуванню культурного клімату, який дає можливість більш гнучко задовольняти потреби всіх учнів. У Польщі до кандидатів на посаду вчителя висуваються вимоги щодо кваліфікації, моральних принципів та хорошого стану здоров'я.

Попри розвинену інклюзивну систему, українські діти з ООП стикаються з такими викликами: нездатність спілкуватися польською мовою ускладнює адаптацію та комунікацію з однолітками та педагогами, звичаї, правила поведінки та освітні традиції можуть бути незвичними для українських дітей, діти, які пережили міграцію, часто мають високий рівень стресу, що негативно впливає на їхню здатність до соціальної інтеграції, у багатьох випадках українські родини не мають достатньої інформації про доступні послуги для дітей з ООП.

Для успішної інтеграції українських дітей з ООП необхідно: курси польської мови для дітей та батьків можуть значно полегшити адаптацію, важливо, щоб польські вчителі мали знання про українську культуру та розуміли особливості роботи з дітьми з ООП, створення умов для психотерапії або консультування допоможе знизити рівень стресу, батьки повинні бути залученими до процесу адаптації, отримуючи консультації та підтримку [2].

Попри труднощі, інклюзивна освіта у Польщі має позитивний вплив на соціалізацію українських дітей з ООП. Вони отримують можливість спілкуватися з однолітками, долучатися до спільних освітніх заходів, що сприяє розвитку соціальних навичок, формуванню впевненості у собі та зниженню рівня ізоляції.

Висновки. Соціалізація українських дітей з ООП у Польщі є багатогранним процесом, який потребує уваги з боку освітніх установ, педагогів, батьків і громадських організацій. Адаптація таких дітей може бути успішною за умови впровадження цілісного підходу, який враховує мовні, культурні та психоемоційні аспекти їхнього розвитку. З огляду на важливість інклюзії, варто акцентувати увагу на підвищенні якості освітніх і соціальних послуг, а також на розвитку міжкультурного діалогу між українськими та польськими громадами.

Список використаних джерел

1. Козіброда Л. Основні моделі організації інклюзивної освіти в умовах загальноосвітньої школи (початок ХХІ ст.) *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8 (102). С. 15–27.
2. Павленко В.В. Впровадження інклюзивної освіти в Польщі та Україні. *Навчання та виховання дітей з особливими освітніми проблемами: теорія та практика: Зб. праць вчених, молодих науковців, педагогів-практиків / за ред. доц. Борейка О.М.* Житомир: ЖДУ, 2016. С. 25–30.
3. Перфільєва М. Освіта як інститут соціального виховання дітей та молоді з особливими потребами у Польщі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 53. С. 290–295.
4. Перфільєва М. В. Проблеми соціалізації дітей та молоді з інвалідністю у Польщі та Україні. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 182. С. 102–105.

ПРЯДКО АНГЕЛІНА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається важливість формування ціннісного ставлення до природи у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах сучасної спеціальної освіти. Особливу увагу приділено аналізу бар'єрів, які виникають у таких дітей при сприйнятті та розумінні навколишнього середовища. Представлено результати емпіричного дослідження, що висвітлюють початковий рівень екологічної свідомості, емоційного ставлення та поведінкових аспектів у ставленні до природи. На основі отриманих даних розроблено педагогічні рекомендації, які допоможуть у корекції сприйняття природи та вихованні екологічної культури. Запропоновані методичні підходи інтегрують елементи емоційно-ціннісного, пізнавального й діяльнісного компонентів, спрямовані на гармонійний розвиток моральних і соціальних якостей у дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: ціннісне ставлення, природа, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, спеціальна освіта, екологічна свідомість, інтерактивні методи, екологічна культура.

Постановка проблеми. Формування ціннісного ставлення до природи є важливим завданням сучасної освіти, особливо у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку. Ця категорія дітей має специфічні труднощі у сприйнятті навколишнього середовища, що потребує особливого педагогічного підходу. Проблема набуває актуальності в умовах посилення екологічної кризи та необхідності розвитку екологічної культури молодого покоління. Наукові дослідження [1, с. 45–67; 2, с. 123–146] доводять, що формування ціннісного ставлення до природи сприяє соціалізації дітей, їхньому

моральному розвитку та адаптації до життя в суспільстві. Однак вивчення цієї проблеми у дітей з інтелектуальними порушеннями залишається недостатнім, що зумовлює необхідність проведення досліджень у цьому напрямку. Метою статті є виявлення особливостей формування ціннісного ставлення до природи у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та розробка рекомендацій для педагогів і вихователів.

Результати дослідження. Емпіричне дослідження було проведено на базі спеціального закладу освіти серед учнів шкільного віку. Для оцінки рівня сформованості уявлень про природу використовувалися такі методи: спостереження, бесіда та проєктивні методики.

Результати:

– Більшість дітей демонстрували елементарне розуміння природи як джерела ресурсів (їжа, вода) без усвідомлення її цінності для життя.

–Лише 30% учасників висловлювали позитивне емоційне ставлення до природи через спостереження за рослинами або тваринами.

–Використання інтерактивних методик, таких як екскурсії, ігри на природі, створення екологічних плакатів, сприяло покращенню рівня розуміння природи та формуванню позитивного ставлення до неї.

Рекомендації для педагогів:

–впроваджувати інтерактивні заняття з акцентом на емоційно-ціннісне сприйняття природи;

–використовувати корекційно-розвивальні вправи, спрямовані на формування екологічної свідомості;

–залучати дітей до практичних дій (посадка рослин, догляд за ними) як методу закріплення знань.

Висновки. Формування ціннісного ставлення до природи у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є складним і багатокомпонентним процесом, який вимагає врахування особливостей когнітивного, емоційного та поведінкового розвитку дітей. Проведене дослідження виявило низький рівень сформованості уявлень про природу у більшості учнів із зазначеної категорії, що зумовлює необхідність використання спеціальних педагогічних підходів.

Ефективними виявилися інтерактивні методи навчання, які стимулюють дітей до емоційного переживання взаємодії з природою, розвивають їхнє уявлення про цінність природних об'єктів і сприяють закріпленню практичних навичок у догляді за рослинами та тваринами. Спостереження за природними явищами, екскурсії, участь у екологічних проєктах та практичні завдання, такі як посадка рослин чи виготовлення екологічних плакатів, є дієвими засобами для досягнення поставленої мети.

Результати дослідження можуть бути застосовані в спеціальних закладах освіти для покращення підходів до екологічного виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Реалізація запропонованих методик сприятиме не лише розвитку екологічної свідомості, а й формуванню морально-етичних якостей, що є основою соціалізації та гармонійного співіснування з довкіллям.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Основні підходи до впровадження інклюзивної форми навчання дітей з особливими освітніми потребами. Харків: Освіта, 2023. С. 45–67.
2. Войтко В. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016.
[URL:https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058750.pdf](https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058750.pdf)
3. Пустовіт Г. П. Формування ціннісного ставлення до природи як етап розвитку творчої особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 25. С. 112–118. URL:
https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/6/vi_snu_k_25.pdf
4. Волинець К. І., Волинець Ю. О., Правдива А. П. Сучасні підходи до формування ціннісного ставлення дітей до природи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 48. С. 43–47. URL:
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31527/1/Volynets_Y_Volynets_K_Pravdiva_A_SPdFCSdPvDSDV_2020.pdf

СЕРЖАН АРТЕМ,
студент магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема застосування ігрових методів у навчальному процесі на уроках історії в старших класах закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано теоретичні основи ігрових методів, їх переваги та можливості для підвищення мотивації учнів. Представлено методичні рекомендації щодо впровадження ігрових технологій у навчальний процес і наведено результати експериментального дослідження їхньої ефективності.

Ключові

слова: ігрові методи, історія, старші класи, мотивація, навчальний процес, педагогічні технології.

Постановка проблеми. Професія вчителя завжди потребує творчого підходу та всі вчителі докладають максимальні зусилля щоб урізноманітнити уроки та зробити їх більш цікавим. Це в свою чергу зацікавить дітей і зробить урок більш ефективним. Сучасні діти потребують нового інтерпретування ігор на уроках з історії. Основна мета кожного педагога – надати знання, формувати вміння та навички, а також виховувати творчо розвинену особистість. На сьогоднішній день в українській педагогіці створюють нові креативні та новаторські ігри для вивчення історії різних періодів та для різних вікових груп.

Сучасна освіта вимагає нових підходів до викладання, що відповідають потребам суспільства та інтересам учнів. Ігрові методи займають важливе місце серед інноваційних технологій, оскільки сприяють активному залученню учнів у навчальний процес, розвитку їхніх пізнавальних і комунікативних компетентностей. Особливо актуальним є застосування ігор на уроках історії, адже ця дисципліна потребує глибокого розуміння історичних подій, причинно-наслідкових зв'язків і критичного мислення.

Актуальність дослідження полягає в тому що, для сучасної школи основною метою є формування всебічно розвиненої особистості. Навчальний

процес у загальноосвітньому навчальному закладі можна зробити більш ефективним за рахунок навчальних ігор, що значно підвищить якість надання освіти школою. Ігрова практика навчить сучасних учнів креативно та критично мислити, а також бути готовими до реального життя і вирішення особистісних проблем у сучасному світі.

Мета дослідження – з'ясувати можливості ігрових методів у викладанні історії для підвищення мотивації та ефективності навчання учнів старших класів.

Результати теоретичного аналізу. Гра є явищем не випадковим: вона виникла як форма передачі досвіду від покоління до покоління. Поняття «гра», за визначенням найвідоміших науковців, можна віднести до найпарадоксальніших понять людської культури. Тому що, з однієї сторони, воно має всезагальний характер, а з іншого - настільки недосяжне для розуміння, що й досі не існує певного загальноприйнятого визначення. Гра – явище багатомірне та складне, вона розглядається у дослідженнях багатьох наук [1, с. 19].

Розробка гри займає багато часу. Аналізуючи структуру активних методів навчання, неважко побачити, що немає однозначного способу їх класифікації, як немає і єдиного погляду визначення терміна «гра». Ігри, що використовуються на уроках історії, можуть бути різними, це можуть бути вправи, вікторини, головоломки, екскурсії, кросворди, творчі ігри, конкурсні ігри чи ігор з роздавальним матеріалом. Активна гра – це вправа індивідуальна і призначена для безпосереднього спілкування між учасниками. Однак, коли такі ігри проводяться серед учнів, вони мають «масовий ефект» і тим самим змінюють сприйняття тих чи інших факторів у школярів [8, с. 73]. Сьогодні такого роду ігри – тести та вправи користуються все більшою популярністю. Їх використання не вимагають значних витрат ресурсів, економлять час, що витрачається безпосередньо на їх застосування, мають певну гнучкість у визначенні цілей, що дозволяє їм виконувати завдання і точно їх описувати. Використання вікторин для перевірки знань учнів на кожному уроці разом з іграми підвищує шанси на досягнення мети уроку.

Деякі дослідники розглядають «гру», як форму соціальної взаємодії. І насправді не існує людської діяльності без спілкування, співробітництва та розуміння. Готуючись до гри, учні не лише набувають навичок самостійної роботи, поглиблюють або розширюють предметні знання, а й набувають досвіду спілкування. Ігри та ігрові елементи повинні бути присутніми практично на кожному уроці історії, оскільки на ньому знайомляться з новим матеріалом, що дозволяє ефективніше засвоювати та використовувати вивчені матеріали в цілому [7, с. 20-25]. Ігри є найцікавішою і найпривабливішою

формою вивчення та взаємодії для школярів. Свого часу відомий вітчизняний педагог К.Д. Ушинський зазначав: «Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і, до того ж, серйозної діяльності... З перших же уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність у їх виконанні» [5, с. 279]. Відомий науковець і методист К. Баханов розглядає ігри в контексті інноваційних систем, технологій і моделей навчання. Він підкреслює, що модель навчання в іграх полягає у структуруванні освітнього процесу шляхом залучення учнів до ігор (в яких моделюються різні події та явища) [2, с. 123].

М.Фіцула та Я.Ягупов відносять дидактичну гру до важливого методу стимулювання інтересу до навчання [9, с.135; 10, с.353]. Ігри як метод навчання розглядаються у двох контекстах: – дидактична гра як елемент уроку – використовується на певному етапі уроку; – урок – гра – провідна роль на такому уроці відводиться вчителю, який є організатором гри.

О. Савченко це українська дослідниця, яка розмежовує поняття власне «дидактична гра» та «ігрова діяльність». «У навчальному процесі, ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи». Дидактичну гру вчена вважає грою в якій використовуються правила [6, с. 254].

На сьогоднішній день на уроці історії можна застосувати гру на всіх етапах уроку. А отже, термін «гра» – поняття багатомірне – це діяльність і пізнання, розваги і творчість, наслідування і спілкування, це розвиток всебічно розвиненої особистості. Однак, одна група науковці, таких як Ю.Поліщук та О.Савченко, відносять дидактичну гру до засобів навчання, а друга група на чолі з такими педагогами, як М.Фіцула, Я.Ягупов, до методів навчання, третя – Ю.Мальований та О.Пометун вважають гру формою навчання. Ігрові методи навчання базуються на інтеграції навчального процесу та елементів гри, що дозволяє створити позитивну емоційну атмосферу та стимулювати пізнавальну активність учнів. Основні види ігор, що можуть бути використані на уроках історії:

- Рольові ігри – учні виконують ролі історичних постатей, моделюючи події минулого.
- Ігрові дебати – обговорення історичних питань з різних точок зору.
- Історичні вікторини – сприяють закріпленню знань і розвитку ерудиції.
- Симуляційні ігри – відтворення конкретних історичних подій у навчальному середовищі.

Гра має обов'язково мати правила, вони виконують функцію організації і є засобом керування грою. За допомогою правил можна керувати

процесом тим самим координувати дії учнів та привчати їх дисципліні. Адже певні правила дають їм розуміння за рахунок яких дій учні досягнуть успіху. Гра допомагає розвиненню та розкриття особистісного творчого потенціалу. А правила гри вимагають від учнів чітко по черзі або групами вирішувати завдання, уважно слухати відповіді своїх однокласників, щоб вони могли вчасно їх виправити, не повторювати сказане, не заважати іншим і чесно визнавати свої помилки. Але правила повинні бути прості та не потрібно надмірно споглядати, адже такий контроль викличе у учнів занепоєння цими правилами і вони втратять інтерес до гри.

Ролі в грі повинні розділятися рівномірно, надаючи учням можливість відгравати і складні, і прості ролі. Це покращить взаємодію учнів, їх стимул до гри, зацікавленість та ефективність самого процесу. Ролі повинні роздаватися так, що слабкі та сильні учні могли грати однаково цінні сюжетні лінії. Не потрібно розділяти слабких учнів та сильних. На нашу думку, потрібно дати можливість кожному учневі реалізувати себе у навчальній грі. Ефект від гри буде неповним, якщо не проаналізувати перебіг гри та її наслідки. Фіналом будь-якої навчальної гри є розв'язання поставленого завдання. Настрій, який був створений на початку гри, має тривати не тільки до її завершення, а й бути перенесений на традиційне навчальне заняття [4, с. 8]. Результат гри повинен закріплювати в учнів позитивні враження від уроку, а вчитель за допомогою результатів може оцінити наскільки ефективно пройшла гра та чи виконані були очікувані результати.

Використання різних дидактичних ігор на уроках призводить до того, що такі уроки дають позитивний результат, їх доцільно проводити як індивідуально, так і в команді. У разі командних ігор працюють усі діти і весь клас між собою взаємодіє та покращує навички комунікування. Для ігор характерна: взаємодія учнів між собою, наявність певної мети, існують умови та дуже часто ролі за допомогою яких учні втілюють гру в реальність [3, с. 72].

Висновки. Отже, дидактичні ігри спрямовані на всебічний розвиток дітей, підняття інтересу до предмету, формування умінь та навичок. Гра використовуються для навчання і виховання дітей різного віку з метою активізації пізнавальної діяльності, повторення, уточнення та закріплення вивченого. Здебільшого навчальні ігри – це основний засіб виховання і навчання, де вчитель використовує їх з метою навчити учнів правильно сприймати навчальний матеріал. Дидактичні ігри – це ігри, які не тільки допомагають педагогу урізноманітнити навчання, а й організують процес розумового розвитку дитини. Використання гри на уроці історії додає нових емоцій та нового світосприйняття у дітей і вже розповідь вчителя набуває

нових фарб, виявляє зацікавлення у дітей, та створює атмосферу здорової конкуренції [7, с. 20-25].

Застосування ігрових методів на уроках історії сприяє підвищенню мотивації учнів, покращує засвоєння навчального матеріалу та розвиває важливі компетентності, необхідні в сучасному світі. Результати дослідження підтверджують ефективність цих методів, особливо у старших класах, де учні демонструють готовність до активного пізнання та співпраці. Для ефективного впровадження ігрових технологій необхідно забезпечити методичну підготовку вчителів, розробити навчально-методичні матеріали та активно використовувати сучасні цифрові інструменти. Використання ігрових методів є перспективним напрямом модернізації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Барнінець О.В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах. Харків: Основа, 2011. 141 с.
2. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 160 с.
3. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. Харків: Основа, 2007. 112 с.
4. Мішкурова В. Ф., Пащенко М. І. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: посіб. для студ. пед. вузу та викладачів. Київ: Наук. світ, 2011. 270 с.
5. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2005. 328 с.
6. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
7. Рижук В. І. Гра як метод навчання й виховання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 16-18. С. 20–25.
8. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2009. 560 с.
10. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

СТАРЧЕНКО АННА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ООП ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлені особливості організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами підліткового віку в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: *освітній процес, діти з особливими освітніми потребами, підлітковий вік, заклад загальної середньої освіти.*

Постановка проблеми. Розвиток інклюзивної освіти є одним із ключових завдань сучасного суспільства, що спрямоване на забезпечення рівних можливостей для кожної дитини незалежно від її фізичних, інтелектуальних чи емоційних особливостей. Впровадження інклюзивних підходів відповідає глобальним цілям, закріпленим у міжнародних документах, таких як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та Дакарська декларація, і має особливе значення для реалізації права на освіту для дітей з особливими освітніми потребами [4].

В Україні питання інклюзії набуло актуальності після прийняття Закону України "Про освіту"[1], що закріпив обов'язковість створення інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, кількість дітей із особливими освітніми потребами у загальноосвітніх школах щороку зростає, що свідчить про поступовий перехід від ізолюваного до інтегрованого навчання. Проте існує низка викликів, серед яких недостатня підготовка педагогічного персоналу, відсутність ефективних адаптаційних програм, а також обмежені ресурси для забезпечення індивідуального підходу до навчання.

Особливого значення набуває освітній процес для підлітків із особливими освітніми потребами, оскільки саме у цьому віці формуються базові соціальні навички, необхідні для інтеграції у суспільство. Підлітки з особливими освітніми потребами часто стикаються із труднощами соціалізації, низькою самооцінкою та недостатньою підтримкою з боку однолітків і педагогів. У

таких умовах важливо не лише забезпечити доступ до навчання, але й створити середовище, яке сприяє розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок і впевненості у власних силах.

Таким чином, дослідження особливостей організації навчального процесу для підлітків із особливими освітніми потребами є вкрай важливим для розробки ефективних методик, які сприятимуть їхній адаптації та соціалізації в умовах інклюзивної освіти. У статті розглядаються сучасні підходи до вирішення цієї проблеми, зокрема акцент робиться на соціально-психологічній підтримці підлітків, що є важливим елементом у побудові інклюзивного освітнього середовища.

Теоретична база дослідження ґрунтується на ідеях гуманістичної психології, розробленої К. Роджерсом та А. Маслоу, яка акцентує увагу на індивідуальних потребах особистості та створенні сприятливого середовища для її розвитку [8;9]. Важливим компонентом є концепція інклюзивної освіти, закріплена у міжнародних документах, зокрема в Саламанській Декларації [4], що забезпечує рівність у доступі до якісної освіти незалежно від індивідуальних особливостей дитини. Соціально-когнітивна теорія А. Бандури додає до теоретичного підґрунтя дослідження розуміння значення моделювання поведінки та соціальної взаємодії як основних механізмів навчання, що є особливо актуальним у контексті інклюзивного середовища [7].

Методологічною основою дослідження виступає системний підхід, який дозволяє розглядати організацію інклюзивного навчання як цілісну систему, в якій взаємодіють педагогічні, психологічні та соціальні аспекти. Такий підхід забезпечує комплексне розуміння процесів, пов'язаних із навчанням і соціалізацією підлітків з особливими освітніми потребами, враховуючи всі рівні впливу – від індивідуального до суспільного.

Дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні методів, які спрямовані на вивчення специфіки організації освітнього процесу для підлітків з особливими освітніми потребами. Аналіз наукової літератури дозволяє визначити сучасні підходи до інклюзивного навчання, зокрема методики адаптації та підтримки дітей з особливими освітніми потребами у школах. Спостереження за процесом адаптації підлітків дає змогу виявити реальні труднощі, з якими стикаються учні, а також оцінити ефективність педагогічних стратегій, які застосовуються у навчальному середовищі. Анкетування педагогів і батьків сприяє розкриттю їхніх поглядів на потреби та проблеми підлітків із особливими освітніми потребами, що дозволяє більш глибоко зрозуміти бар'єри, які виникають у процесі їхнього навчання, та запропонувати практичні рекомендації для їх подолання. Цей підхід забезпечує всебічне дослідження проблеми та створює базу для розробки ефективних рішень.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення основних принципів і підходів до організації освітнього процесу підлітків з ООП в умовах інклюзивного середовища.

Результати теоретичного дослідження. Підлітковий вік є надзвичайно важливим і водночас складним етапом розвитку особистості, коли відбувається формування цінностей, соціальних навичок та самоусвідомлення. Для підлітків із особливими освітніми потребами цей період супроводжується низкою специфічних викликів, що потребують підвищеної уваги з боку педагогів, батьків та фахівців.

Однією з характерних рис таких дітей є підвищена емоційна вразливість, яка виявляється в сильній реактивності на будь-які стресові ситуації, чутливості до критики або невдач, а також частих коливаннях настрою. Це пов'язано як із фізіологічними змінами в організмі підлітків, так і з особливостями їх психоемоційного розвитку. Емоційна вразливість може ускладнювати навчальний процес, оскільки діти можуть уникати складних завдань, проявляти тривогу чи страх перед новими ситуаціями [2].

Ще однією важливою особливістю є труднощі у побудові соціальних контактів. Підлітки з особливими освітніми потребами часто стикаються з проблемами у спілкуванні з однолітками через обмежені навички соціальної взаємодії, невпевненість у собі чи страх бути відкинутими. Це може призводити до ізоляції, почуття самотності та зниження самооцінки. У таких умовах важливо створювати безпечне середовище, де підлітки зможуть розвивати комунікативні навички та будувати довірливі стосунки.

Залежність від підтримки дорослих є ще одним характерним аспектом. Незважаючи на прагнення до самостійності, властиве підліткам цього віку, діти з особливими освітніми потребами часто потребують допомоги дорослих у вирішенні повсякденних і навчальних завдань. Це може бути як емоційна підтримка, так і практична допомога в організації часу, розумінні навчального матеріалу чи вирішенні конфліктних ситуацій. Задля ефективного розвитку самостійності важливо поступово зменшувати цю залежність, водночас забезпечуючи необхідну підтримку [2].

Таким чином, особливості підлітків із особливими освітніми потребами включають емоційну вразливість, труднощі в соціальних контактах та значну потребу в підтримці дорослих. Врахування цих аспектів є ключовим у розробці ефективних стратегій навчання та соціалізації таких дітей, а також у створенні умов, які сприятимуть їх гармонійному розвитку.

Організація освітнього процесу для підлітків з особливими освітніми потребами ґрунтується на низці важливих принципів, що забезпечують ефективне навчання, розвиток і соціалізацію таких учнів. Ключовим із них є

принцип індивідуалізації навчання. Він передбачає розробку індивідуальних навчальних планів, які враховують рівень розвитку, здібності, потреби та особливості кожної дитини. Такий підхід дає змогу врахувати темпи засвоєння матеріалу, специфічні труднощі й потенціал підлітків із особливими освітніми потребами, що сприяє їхньому успішному залученню до освітнього процесу та створенню комфортного середовища для навчання [3].

Другим важливим принципом є використання інтерактивних методів навчання. Інтерактивні методи дають змогу активізувати пізнавальну діяльність учнів, підвищити їхню мотивацію та забезпечити розвиток комунікативних навичок. Залучення підлітків до групових дискусій, проектної діяльності чи рольових ігор сприяє формуванню в них навичок роботи в команді, здатності висловлювати й обґрунтовувати власну думку, а також адаптації до колективу. Такі методи створюють можливості для активної взаємодії між учнями, що є особливо важливим для підлітків, які відчувають труднощі в соціалізації.

Третім невід'ємним принципом є забезпечення психолого-педагогічної підтримки. Регулярне консультування учнів, їхніх батьків та педагогів дозволяє не лише визначити й подолати потенційні труднощі в освітньому процесі, а й створити сприятливі умови для розвитку особистості дитини. Психолого-педагогічна підтримка включає консультації психологів, соціальних педагогів та інших фахівців, які допомагають формувати в підлітків стійкість до стресу, самооцінку та мотивацію до навчання. Важливим є також навчання батьків і педагогів сучасним методикам роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що дозволяє злагоджено й ефективно вирішувати завдання інклюзивної освіти [6].

Таким чином, організація освітнього процесу для підлітків із особливими освітніми потребами базується на індивідуальному підході, інтерактивності та психолого-педагогічній підтримці, що створює умови для їхнього гармонійного розвитку та успішної інтеграції в освітнє середовище.

Успішна адаптація підлітків з особливими освітніми потребами до навчання та соціалізації значною мірою залежить від професійності педагогів і асистентів учителя, а також їхньої здатності до співпраці. Ефективна організація навчального процесу в інклюзивному середовищі потребує постійної взаємодії між учителем, асистентом і шкільним психологом. Спільна робота цих фахівців дозволяє своєчасно виявляти індивідуальні потреби учнів, коригувати навчальні програми та забезпечувати необхідну підтримку як у навчальному, так і в соціально-психологічному аспектах [2; 6].

Ключову роль відіграє асистент учителя, який не лише допомагає педагогові організувати освітній процес, але й безпосередньо підтримує учнів із особливими освітніми потребами у виконанні навчальних завдань, встановленні

контактів із ровесниками та подоланні труднощів. Асистент є важливим посередником між учнем і класним колективом, а також між учнем і педагогом, сприяючи створенню атмосфери довіри та взаєморозуміння.

Важливим елементом успішної роботи педагогів в інклюзивному середовищі є проведення спеціальних тренінгів, присвячених методикам інклюзивної освіти. Такі тренінги забезпечують педагогів знаннями про сучасні підходи до навчання дітей із особливими освітніми потребами, способи врахування їхніх індивідуальних потреб, а також навичками роботи в команді разом з іншими фахівцями. Крім того, тренінги допомагають розвивати толерантність і емоційну стійкість педагогів, що є надзвичайно важливим у роботі з дітьми, які потребують особливої уваги [5].

Таким чином, роль педагогів і асистентів учителя в адаптації підлітків із особливими освітніми потребами полягає не лише в організації освітнього процесу, а й у забезпеченні комплексної підтримки учнів, що сприяє їхньому гармонійному розвитку та інтеграції в освітнє середовище. Постійна співпраця між фахівцями та підвищення їхньої кваліфікації створюють необхідні умови для успіху інклюзивного навчання.

Висновки. Організація освітнього процесу для підлітків з особливими освітніми потребами вимагає системного підходу, який включає індивідуалізацію навчання, соціально-психологічну підтримку та активну участь усіх учасників освітнього процесу. Реалізація інклюзивного підходу дозволяє не лише забезпечити якісну освіту для підлітків із особливими освітніми потребами, а й сприяє їх соціальній інтеграції та особистісному зростанню.

Список використаних джерел

8. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : навчально-методичний посібник. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.
10. Малихіна Т. П., Сердюк Н. І. Технологія корекційно-розвивальної роботи з підлітками : навч. посіб. Бердянськ : БДПУ, 2015. 131с.
11. Міжнародно-правові документи. Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. URL: https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=63
12. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посібник. Київ: А.П.Н., 2002. 136 с.

13. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / упоряд. К. М. Бондар. 2-ге вид., доп. Кривий Ріг: Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
14. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs: NJ: Prentice Hall. 1986. 617 p.
15. Maslow A. H. Motivation and Personality. New York: Harper & Row, 1954. 411 p.
16. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.

ТАРАСЕВИЧ ВЛАДИСЛАВ,
*студент магістратури
Навчально-наукового інституту
історії та соціогуманітарних
дисциплін імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПОВТОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

У цій статті проаналізовано процес повторення навчального матеріалу на уроках історії, акцентуючи увагу на поєднанні традиційних та інноваційних методів. Розглянуто ефективність класичних підходів до повторення, а також вплив новітніх технологій на навчальний процес. Мета дослідження – визначити оптимальні методи повторення, які дозволяють підвищити інтерес учнів до історії та сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

Ключові слова: *повторення, історія, освіта, традиції, інновації, навчальний процес, технології, ефективність.*

Постановка проблеми. Сьогоднішній освітній процес постає перед необхідністю змін, адже традиційні підходи вже не завжди відповідають вимогам сучасного суспільства, що постійно змінюється під впливом новітніх технологій. Повторення навчального матеріалу на уроках історії – ключовий елемент навчання, але нині цей процес потребує оновлення, аби відповідати запитам сьогодення. Механічне опитування, заучування інформації, просте переказування – ці методи, які вважалися основою навчання, не завжди підходять для сучасних учнів, що звикли до цифрового середовища і потребують більш інтерактивного та творчого підходу до навчання, що підтримує їхній інтерес та сприяє розвитку критичного мислення [1; 5; 6].

У той же час, надмірне захоплення цифровими інструментами також може мати свої мінуси. Деякі учні сприймають технологічні інструменти як спосіб розваги, а не як інструмент для навчання, що може відволікати від суті. Водночас, не всі педагоги мають достатню технічну підготовку або доступ до ресурсів, що необхідні для ефективного впровадження новітніх підходів. Таким чином, постає потреба у створенні системи, яка об'єднує сильні сторони як

класичних, так і сучасних методів навчання, забезпечуючи водночас високу ефективність навчального процесу та стимулюючи інтерес учнів до історії.

Мета статті. Метою цієї статті є детально дослідити можливості та переваги інтеграції традиційних методів і сучасних технологій у процес повторення навчального матеріалу на уроках історії. Стаття має на меті не лише проаналізувати, які методи є найефективнішими для засвоєння історичних знань, але й показати, як інноваційні технології можуть підтримати цей процес, роблячи його більш доступним і цікавим для учнів.

Зокрема, у статті розглядаються можливості використання таких інструментів, як інтерактивні дошки, відеоматеріали, освітні платформи, цифрові ігри та мультимедійні проєкти, що дозволяють зробити повторення матеріалу більш захоплюючим та сприяють глибшому розумінню історії. Крім того, стаття пропонує практичні рекомендації для вчителів історії щодо використання технологій у навчальному процесі, враховуючи індивідуальні особливості та потреби учнів. Таким чином, мета роботи полягає у формуванні збалансованого підходу до повторення історичного матеріалу, що базується на поєднанні традиційних та інноваційних методів для підвищення якості та ефективності навчання.

Результати теоретичного дослідження. У цьому розділі розглянуто різноманітні методи повторення навчального матеріалу на уроках історії. Спершу зосередимося на традиційних підходах, які застосовуються у школах вже тривалий час, а далі проаналізовано інноваційні методи, що поступово набувають популярності завдяки новітнім технологіям.

Традиційні методи повторення

Традиційні методи викладання залишаються важливим компонентом освітнього процесу на уроках історії, оскільки вони сприяють формуванню міцної основи знань і допомагають учням структурувати й запам'ятовувати важливі події, факти та поняття.

1. Механічне запам'ятовування – це метод, що передбачає дослівне заучування дат, подій, термінів, що створює базу знань для подальшого навчання. Незважаючи на критику, цей спосіб забезпечує міцну основу для розуміння історичного контексту [3; 7].

2. Конспектування та створення схем – метод, що дозволяє учням впорядковувати інформацію, виділяючи головне. За допомогою конспектів і схем учні можуть побачити матеріал у вигляді логічної структури, що полегшує його розуміння та запам'ятовування [2; 7].

3. Тестування та контрольні запитання – цей метод часто використовують для швидкої оцінки знань учнів, перевіряючи, наскільки добре вони засвоїли

матеріал. Таке тестування дозволяє вчителю швидко виявити прогалини в знаннях і надати учням відповідну підтримку.

4. Переказ матеріалу – спосіб, що передбачає самостійне осмислення матеріалу, коли учні висловлюють своїми словами зміст вивченого. Це сприяє розумінню основної суті та структурних аспектів матеріалу, формує навички аналізу й самостійного мислення.

5. Лекції та бесіди – метод, де основні питання теми висвітлюються через обговорення або лекційний виклад. Він дає змогу учням зосередитись на ключових моментах, ставити запитання й отримувати відповіді, що сприяє кращому розумінню теми та розширює знання.

Інноваційні методи повторення

Сучасні технології відкривають нові можливості для освітнього процесу, зокрема для повторення матеріалу на уроках історії. Ці методи дозволяють урізноманітнити процес навчання, роблячи його більш інтерактивним і цікавим для учнів.

1. Інтерактивні освітні платформи – такі платформи, як Quizlet і Kahoot, пропонують формат гри і змагань, завдяки чому учні залучаються до процесу навчання з підвищеною зацікавленістю. Такі платформи надають можливість працювати з матеріалом у вигляді тестів, вікторин та інших інтерактивних вправ, що створює динамічну атмосферу на уроці [4; 5; 8].

2. Цифрові ігри та історичні симуляції – серед найпопулярніших методів є цифрові ігри, як-от "Civilization", які надають можливість не просто ознайомитися з фактами, а й побачити зв'язки між подіями. Такий формат навчання сприяє глибшому зануренню в історичний процес та розумінню логіки подій [8; 9].

3. Проєктні роботи та мультимедійні презентації – виконання проєктів дозволяє учням детально опрацьовувати тему, самостійно досліджуючи її з різних сторін. Створення презентацій або проєктів стимулює учнів розвивати не лише знання, а й аналітичні навички, що підвищує інтерес і розуміння матеріалу

4. Перевернутий клас – підхід, де учні спочатку ознайомлюються з теоретичним матеріалом удома, а у класі зосереджуються на обговореннях і практичних завданнях. Це дозволяє вчителям більше часу приділяти складним питанням на занятті, сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу.

5. Соціальні мережі та онлайн-форуми – створення навчальних груп у соціальних мережах дає можливість учням обмінюватися думками і розбирати матеріал у зручний час. Такі платформи сприяють формуванню комунікативних навичок і здатності до колективного обговорення, підтримуючи взаємодію між учнями.

Порівняння ефективності методів [6; 9]

Комбінація традиційних та інноваційних методів повторення допомагає сформуванню збалансованого підходу, що враховує різноманітні стилі навчання і сприяє ефективному засвоєнню знань. Наприклад, метод "перевернутого класу" дозволяє учням підготувати теоретичну частину вдома, а на уроці займатися практичними вправами та обговоренням, що сприяє кращому розумінню. Інтерактивні платформи, зокрема у формі ігор, стимулюють інтерес та активну залученість учнів у освітній процес. Проектна діяльність, у свою чергу, не лише закріплює знання, а й розвиває критичне мислення, допомагаючи учням зрозуміти матеріал на глибшому рівні.

Висновки. Повторення навчального матеріалу на уроках історії є важливим елементом, який допомагає учням краще засвоювати знання і розвивати навички критичного мислення. Враховуючи виклики сучасного освітнього середовища, поєднання традиційних і новітніх методів повторення дозволяє зробити процес навчання не лише більш ефективним, а й захоплюючим для учнів. Комбінація таких підходів, як класичне конспектування та інтерактивні освітні платформи, перевернутий клас, проектна діяльність та цифрові симуляції, робить навчання гнучким, цікавим та орієнтованим на індивідуальні потреби учнів.

Використання різних методів також стимулює вчителів до розвитку творчого підходу і вдосконалення своїх знань у сфері сучасних технологій. Таким чином, інтеграція традиційних і сучасних методів має потенціал значно покращити якість викладання історії, зробити навчання більш результативним і мотивуючим для учнів.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків : Основа, 2011. 239 с.
2. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання: poradnik молодого вчителя історії. Харків : Основа, 2008. 159 с.
3. Горохівський П.І. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань : ПП Жовтий О.О, 2013. 294 с.
4. Гупан Н.М. Практичні заняття у компетентісно орієнтованому навчанні історії. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2021/02/re-12.02.21.pdf#page=9> (дата звернення 7.11.2024).
5. Дубасова Г. Формування навичок soft skills на уроках історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської*

- науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.).*
Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 79–84.
6. Дубінський В.А. *Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник/ Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 86 с.*
  7. Камбалова Я. Роль мультиперспективного підходу у навчанні історії в умовах нової української школи. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.).* Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 84–90.
  8. Мороз П.В. *Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник.* Київ: Педагогічна думка, 2012. 128 с.
  9. Пометун О. *Методика навчання історії в школі.* Київ : Генеза, 2006. 328 с.

ШЕВЧЕНКО ВАЛЕНТИНА,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ ШВЕЦІЇ

У статті розглядається практика впровадження гендерних підходів у шведській освітній системі, аналізуються основні законодавчі засади, педагогічні методики, програми підготовки вчителів, а також інноваційні стратегії, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в освітніх закладах.

Ключові слова: *гендер, гендерна рівність, освіта Швеції, гендерні підходи, педагогіка.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена реалізацією євроінтеграційного вектору України. У 2022 році Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Освіта залишається ключовим моментом закріплення цінностей, принципів, норм, які становлять основу боротьби українського суспільства за незалежність. Втілення у життя завдань стратегії гендерної рівності можливе за умови використання інструментів гендерної політики ЄС. Одним із таких є гендерний підхід.

Принципове значення має також використання кращих європейських практик. Звернення до досвіду Швеції, зумовлене тим, що вона разом з іншими скандинавськими країнами займає важливе місце у дослідженнях систем загального добробуту та політики гендерної рівності. Швеція відома своєю передовою політикою у сфері гендерної рівності, яка є невід'ємною частиною державної стратегії. У сфері освіти це проявляється через систематичне впровадження гендерно-орієнтованих підходів. Досвід Швеції може слугувати зразком для інших країн [1, с. 189].

Освітні проблеми, які стосуються гендеру, гендерної освіти, гендерної рівності знайшли своє відображення у численних дослідженнях українських і зарубіжних вчених. Зокрема, теоретичні основи гендерної педагогіки висвітлює П. Горностаї, І. Іванова, В. Кравець, Н. Кутова, О. Цокур, Л. Штильова. Гендерні аспекти навчання і виховання учнів та формування гендерної

культури молоді розробляють Т. Голованова, Е. Кучеренко, Н. Самойленко, А. Чайка, О. Кікінеджи. Гендерний підхід в освіті досліджують О. Василега, Т. Дороніна, В. Кровець, О. Петренко, І. Сидоренко, Л. Юда, О. Юр'єва. Сучасні підходи до гендерної рівності в шкільній освіті зарубіжних країн вивчають Т. Дороніна, О. Овчаренко. Досвід впровадження гендерних підходів в освіті Швеції стали предметом дослідження В. Громова, Ю. Моцяк, Т. Бурейчак, та Т. Марценюк.

Метою статті є вивчення досвіду впровадження гендерних підходів в освіті Швеції і аналіз можливостей застосування кращих практик в Україні.

Результати теоретичного дослідження. Сучасні умови розвитку життя вимагають ставитись до особистості з урахуванням соціокультурних особливостей статі. У зв'язку з чим, особливої актуальності набуває таке поняття як «гендер». Гендер – це соціокультурний конструкт, що визначає ролі, поведінку, очікування та характеристики, асоційовані з чоловіками та жінками в суспільстві [3, с.47].

На думку Т. Мельник, гендер – це сформована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик, що визначає поведінку, спосіб життя, стиль мислення, ролі та взаємини чоловіків і жінок. Ці риси формуються в процесі соціалізації та залежать від соціального, політичного, економічного й культурного контекстів, що впливають на уявлення про жінок і чоловіків відповідно до їхньої статі [7, с.45]. Актуальність гендерної проблематики в освіті полягає в тому, що головними завданнями формування особистості через освіту є не лише передача знань, а й трансляція соціального досвіду. Саме у навчальному закладі відбувається процес формування соціально-рольового статусу особистості.

Варто зазначити, що дослідження, проведені вітчизняними і зарубіжними вченими, виявили ряд проблем освіти і виховання з позицій гендеру. А саме: навчальні заклади, які виконують роль агентів соціалізації особистості, продукують поширення гендерних стереотипів, починаючи з дитячого садка і до ЗВО. С. Воробйова вважає, що «всі стосунки в навчально-виховних закладах відтворюють закладені в культурі уявлення про жінок як підлеглих, залежних, таких, що не прагнуть до досягнень, а про чоловіків як домінуючих, незалежних і успішних», тобто в навчально-виховному процесі поведінка дитини оцінюється згідно з її статевою належністю. За даними вітчизняних і зарубіжних учених, учителі приділяють більше уваги хлопчикам, унаслідок чого у дівчат розвивається пасивна модель поведінки, орієнтована на слухняність, очне відтворення бажання уникати помилок. Дівчат орієнтують на вивчення гуманітарних наук, а хлопців – точних. Відставання у дівчат учителі

часто пояснюють відсутністю здібностей, а у хлопців – недостатніми зусиллями [2, с. 14].

Наведені приклади свідчать про необхідність впровадження гендерного компоненту в освітній процес за умови застосування гендерних підходів. Гендерний підхід у освітньому процесі дає змогу дитині виявляти свою ідентичність. Він забезпечує більшу свободу вибору і самореалізації, допомагає бути достатньо гнучкою і вміти використовувати різні можливості поведінки. Так, Т. Дороніна підкреслює, що гендерний підхід в освіті не обмежується врахуванням природних відмінностей учнів, а являє собою комплекс педагогічних умов, дотримання яких сприятиме формуванню дійсно гармонійної особистості [4]. Вчена вважає, що саме поняття «гендерний підхід» доцільно використовувати і при теоретичному обґрунтуванні досліджень гендеру в освіті задля аналізу педагогічних явищ. Вона пропонує сутність гендерного підходу розглядати як стратегію [4]. Більшість вчених у своїх судженнях з цього приводу апелюють до зарубіжного досвіду.

Вивчення досвіду провідних країн Євросоюзу дає змогу зануритися в гендерну систему цього суспільства, зрозуміти основи європейського успіху та досягнень, які забезпечують кожній людині відчуття індивідуальності й сприятливі умови для життя [10, с. 86].

Розглянемо особливості гендерного виховання у Швеції, яка вирізняється активною участю як жінок, так і чоловіків у соціальному житті. У 2015 році за результатами рейтингу гендерної рівності, складеного Всесвітнім економічним форумом, Швеція посіла 4 місце серед 135 країн, тоді як Україна – 67-ме. Гендерна рівність є ключовим принципом шведського суспільства, що забезпечує рівні права й обов'язки чоловіків і жінок у всіх сферах життя. Це включає рівні можливості будувати кар'єру, поєднуючи її із сімейним життям, без страху перед насильством чи дискримінацією. Фемінізм змінив шведський соціум, сприяючи економічній незалежності жінок, утвердженню моделі «подвійної кар'єри» в родині, рівномірному розподілу сімейних обов'язків та активнішій участі батьків у вихованні дітей. Гендерна політика Північних країн базується на принципах рівності, рівних прав і можливостей, зокрема й доступу до влади, що реалізується і в демографічній політиці. Центральна роль у гендерному вихованні належить сім'ї, адже саме тут формуються соціально значущі якості дитини, що впливають на її майбутній соціально-рольовий статус. Законодавство Швеції підкреслює необхідність активної участі обох батьків у вихованні дітей, забезпечуючи рівний розподіл часу, проведеного з дітьми, навіть у ранньому віці [9, с. 91]. Це сприяє подоланню гендерних стереотипів, які виключають батьків із процесу виховання дітей. У Швеції батькам надається оплачувана відпустка тривалістю 480 днів після народження

чи усиновлення дитини, з яких 60 днів закріплені персонально за кожним із батьків. Така норма була впроваджена через те, що батьки з вищими доходами часто відмовлялися від не обов'язкової частини відпустки, щоб не втратити сімейний дохід. Державне регулювання у цій сфері створює вибір: або втратити 60 днів, або батько скористається відпусткою. Це позитивно позначається на дитині, яка отримує увагу обох батьків, сприяючи формуванню важливих соціальних якостей. Окрім законодавчих заходів, держава впроваджує підтримку для осіб із сімейними обов'язками, заохочуючи батьків брати активну участь у житті дитини з перших днів.

Освітній експерт В. Громовий, аналізуючи практики Швеції, наводить приклади: «Уявіть, вони з секундоміром фіксують, скільки часу вчитель фізики приділяє хлопцям і дівчатам. Якщо більше уваги приділяється хлопцям через стереотип, що фізика їм важливіша, вчителя орієнтують на роботу з дівчатами. Вони також детально аналізують стан спортивної бази шкіл, забезпечуючи рівні можливості. Наприклад, якщо спортзали більше орієнтовані на хлопців, фінансують створення залів художньої гімнастики для дівчат і навпаки» [9, с. 92]. У Швеції діють спеціальні тато-школи для майбутніх батьків, де чоловікам, наприклад, пропонують одягти жилет із важким м'ячем, щоб відчути труднощі вагітності. Також їх навчають, як поводитися під час пологів, оскільки більшість чоловіків у Швеції присутні при народженні дитини. Швеція проголошує, що освіта є передумовою громадянської активності, змін і покращень у країні. Вона має тривати не лише у визначений період, а протягом усього життя. Так, у Гетеборзі вже понад 20 років функціонує Жіноча народна школа, яка допомагає жінкам різного віку обирати навчальні програми, тренінги та курси відповідно до їхніх потреб. Це сприяє інтеграції та впевненості жінок у суспільстві. Гендерна теорія та проблеми нерівності викладаються у доступній формі, залучаючи жінок із різних соціальних груп до громадських ініціатив. Низова жіноча активність у Швеції сприяла не лише декларуванню гендерної рівності, а й її реальному впровадженню. Для України цей досвід надзвичайно важливий, адже в нас є покоління активних і талановитих жінок, які здатні змінювати країну. Проте вони часто не готові до участі в громадсько-політичному житті через стереотипи, брак досвіду і відчуття меншовартості. Гендерна освіта може стати тим інструментом, який змінить становище жінок і суспільства загалом. Для більш глибокого аналізу варто звернути увагу на досвід іншої країни, близької до України як географічно, так і духовно, яка значно випередила нас у розвитку гендерної освіти [9, с. 93-94].

Дослідження позитивного досвіду Швеції у сфері гендерної рівності зумовлене високим рівнем її розвитку в цій країні. Швеція, разом з іншими

північними країнами, давно визнана лідером у цій галузі. Гендер і освіта є розвиненим науковим напрямом у Швеції та Північній Європі.

Карлберг і Бондестам нещодавно опублікували аналіз досліджень за 1969–2016 роки. У 2015/16 роках 70% з 160 000 працівників шведських шкіл та системи освіти для дорослих були жінками, більшість із них — у початкових і загальноосвітніх школах. Однак гендерний дисбаланс зберігається. У дошкільних класах лише 6% учителів — чоловіки, у початкових школах — 24%. У середніх школах частки чоловіків і жінок вирівнюються, але вертикальна сегрегація між віковими групами залишається, хоча кількість жінок на керівних посадах у школах зростає.

Ми часто не помічаємо гендерних аспектів, сприймаючи їх як щось буденне й належне. Однак, коли впроваджуються зміни для досягнення рівності в освіті та житті загалом, що часто включає перерозподіл обов'язків, виникає питання влади.

Ефективність освітньої системи у задоволенні потреб має вирішальне значення для забезпечення рівності в суспільстві. Тому досягнення рівності в школах потребує конкретних і відчутних змін у навчальному процесі. Сьогодні гендерна рівність є загальновизнаною метою у стратегічних документах і програмах. Проте її реалізація вимагає більше, ніж просто формулювання намірів чи опис цілей — потрібні реальні дії та зусилля [6, с. 436].

Досвід Швеції демонструє, що впровадження гендерних підходів в освіту є ефективним механізмом для досягнення соціальної рівності. Інтеграція цих підходів сприяє формуванню толерантного суспільства, де кожна особа має рівні можливості для розвитку та самореалізації. Швеція є світовим лідером у впровадженні принципів гендерної рівності, що знайшло своє відображення у системі освіти. Законодавчі ініціативи, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, лежать в основі державної освітньої політики. Особлива увага приділяється усуненню гендерних стереотипів у навчальних матеріалах, створенню інклюзивного середовища та використанню гендерно-нейтральних підходів у педагогіці.

Важливим аспектом є підготовка педагогів, які проходять спеціалізовані тренінги для впровадження гендерно-чутливих методик. Значний акцент робиться на ранню освіту, де виховання дітей здійснюється через ігри та завдання, що не мають гендерних обмежень.

Висновки. Проаналізувавши основні напрямки досліджень у галузі гендерної освіти та гендерного виховання, ми встановили, що впровадження гендерних підходів в діяльність освітніх заходів всіх рівнів є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу. А на шляху впровадження гендерних

підходів практичне значення має вивчення досвіду європейських країн, серед яких провідне місце займає Швеція.

Система освіти Швеції постійно аналізується, щоб забезпечити ефективність гендерних підходів. Досвід країни демонструє, що така стратегія сприяє формуванню суспільства рівних можливостей, толерантності та взаємоповаги. Вивчення практик Швеції може стати цінним джерелом для вдосконалення гендерної політики в освіті України.

Список використаних джерел

1. Бурейчак Т., Марценюк Т. Скандинавська утопія? Гендерна рівність і трудові vs. репродуктивні ресурси у Швеції. *Соціальна політика і гендерна рівність. Спільне*. 2013. № 6. С. 189–195. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/110a3fed-898a-4ca2-81d8-d28959577106/content>
2. Воробйова С. Гендерна проблематика в контексті розвитку загальноосвітньої школи. *Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми, перспективи: матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених*. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ "КНУ", 2014. С. 13–15.
3. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1 / ред. рада: О. М. Кікінежді, В. С. Власов, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2010. С. 328. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p1.pdf
4. Дороніна Т., Овчаренко О. Сучасні підходи до гендерної рівності в шкільній освіті: міжнародний досвід для України. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/14152>
5. Марценюк Т. Шведська жіноча народна школа як приклад низового активізму в освіті та жіночому русі. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. 2011. № 3. С. 118–121. URL: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/1464>
6. Моцяк Ю. В. Планування роботи закладів освіти у Швеції з врахуванням гендерних аспектів. *Молодий вчений*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2018. № 12 (64). С. 435–439. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3343>
7. Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. URL: <https://a-z-gender.net/ua/wp-content/uploads/2018/05/Slovnnyk-gendernyh-terminiv.pdf>

8. Устенко О. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення. URL:<https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/>

9. Юда Л. А. Кращі практики гендерної освіти в країнах Євросоюзу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів: ЧНПУ, 2017. Вип. 145. С. 86–99. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2112>

СТУДЕНТСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник наукових статей студентів

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Кафедра педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін
Кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук